

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტი

ბეჟა მაკარაძე

„თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების
ურთიერთობები „ცივი ომის“ შემდგომ პერიოდში (2002-2020 წწ.)“

ანოტაცია

ბათუმი - 2022

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტი

ბექა მაკარაძე

„თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების
ურთიერთობები „ცივი ომის“ შემდგომ პერიოდში (2002-2020 წწ.)“

სპეციალობა: *ისტორია*

ისტორიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის

ა ნ ო ტ ა ც ი ა

ბათუმი - 2022

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ბსუ-ს ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტში.

სამეცნიერო ხელმძღვანელები: **რევაზ დიასამიძე**
ისტორიის დოქტორი, ბათუმის შოთა
რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
გიორგი სანიკიძე
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ილიას
სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

უცხოელი შემფასებელი: **შაჰინ მუსტაფაევი**
აზერბაიჯანის მეცნიერებათა
ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი

შემფასებლები: **სულხან კუპრაშვილი**
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, აკაკი
წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი
ოთარ გოგოლიშვილი
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ბათუმის
შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი
ირაკლი გორგილაძე
ისტორიის დოქტორი, ბათუმის შოთა
რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

სადისერტაციო ნაშრომის დაცვა შედგება 2022 წლის 9 ივლისს, 13 საათზე, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოზე.

მისამართი: ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, რუსთაველის / ნინოშვილის ქ. 32/35, აუდიტორია №37.

სადისერტაციო ნაშრომის გაცნობა შესაძლებელია ბსუ-ს ბიბლიოთეკასა და ამავე უნივერსიტეტის ვებ-გვერდზე.

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი: **პროფესორი მაია კიკვაძე**

საკვლევი თემის მნიშვნელობა და აქტუალურობა. XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დასაწყისში თურქეთ-ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობამ საერთაშორისო საზოგადოების სერიოზული ყურადღება მიიპყრო.

ტერმინი - „ცივი ომი“, გამოხატავდა XX ს-ის მეორე ნახევრის მსოფლიოს საერთაშორისო ურთიერთობათა ძირითად შინაარსს მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდიდან ამ საუკუნის 90-იან წლებამდე. ამ ტერმინით აღინიშნებოდა მწვავე პოლიტიკური და იდეოლოგიური დაპირისპირება ორ სისტემას - აშშ-სა და დასავლეთის სხვა წამყვან სახელმწიფოებსა და ყოფილ საბჭოთა კავშირსა და მის მომხრეებს შორის. 1945 წელს, ნაცისტური გერმანიის დამარცხების შემდეგ, სსრ კავშირი და აშშ წარმოადგენენ მსოფლიოს ორ ზესახელმწიფოს.

„ცივი ომის“ პერიოდში აშშ-მა შეძლო გამხდარიყო დასავლეთის სამყაროს, დასავლური ცივილიზაციისა და დემოკრატიულ ღირებულებათა გადამრჩენი. ამასთან ერთად ცხადი გახდა, რომ აშშ ცდილობდა მთელ არაკომუნისტურ სამყაროში ეკონომიკური და პოლიტიკური ზეგავლენის მოპოვებას.

„ცივი ომის“ მიზეზებისა და შინაარსის შესახებ არსებობს სამი განსხვავებული შეხედულება. პირველის მიხედვით, რომელიც დასავლეთის სამეცნიერო და პოლიტიკურ წრეებში იყო მიღებული, „ცივი ომის“ დაწყებაში მთავარი დამნაშავე იყო საბჭოთა კავშირი და მისი კომუნისტური რეჟიმი, რომელმაც მიზნად დაისახა მთელი მსოფლიოს „გაწითლება“, აშშ კი იძულებული გახდა წინ აღდგომოდა საბჭოთა ექსპანსიონიზმის საფრთხეს და გადაერჩინა დასავლური ფასეულობანი; მეორე (საბჭოური) შეხედულებით, „ცივი ომი“ გამოიწვია აშშ-ის მისწრაფებამ მსოფლიო ბატონობისაკენ და კომუნიზმის განადგურების განზრახვამ; მესამე შეხედულებით კი, გერმანიის განადგურებამ წარმოშვა ძალის ვაკუუმი ევროპაში და ორი სუპერძალა (აშშ და სსრკ), რომლებიც ცდილობდნენ შეეესოთ ეს ვაკუუმი. „ცივი ომი“ იყო კონფლიქტი ბიპოლარული მსოფლიოს ორ ზესახელმწიფოს შორის.

1985 წლიდან საბჭოთა კავშირში დაწყებულმა და განხორციელებულმა „გარდაქმნის კურსმა“ არსებითი ცვლილებები შეიტანა „ცივი ომისა“ და მთლიანად საერთაშორისო ურთიერთობათა ისტორიაში. სტრატეგიული შეიარაღების შეზღუდვამ და ავღანეთიდან საბჭოთა ჯარების გამოყვანამ სასიკეთოდ შეცვალა საერთაშორისო ვითარება, ხოლო ბერლინის კედლის დანგრევა, კომუნისტური რეჟიმების დამხობა აღმოსავლეთ ევროპაში და იქიდან საბჭოთა ჯარების გამოყვანა, განსაკუთრებით კი საბჭოთა კავშირის დაშლა, მომასწავებელი გახდა ბიპოლარული საერთაშორისო სისტემის დასასრულისა. 1992 წლის დამდეგისათვის, როდესაც საბჭოთა კავშირი, როგორც სახელმწიფო, უკვე აღარ არსებობდა და კომუნისტური რეჟიმი მთელ ევროპაში დაემხო, „ცივი ომი“ ისტორიის საკუთრება გახდა.

„ცივი ომის“ დასრულებიდან დღემდე თურქეთის რესპუბლიკასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის ურთიერთობას, ძირითადად, უსაფრთხოებაზე ზრუნვა განსაზღვრავდა. ორი ქვეყნის საგარეო პოლიტიკაში დროდადრო საერთო, ზოგჯერ კი

ერთმანეთისაგან მკვეთრად განსხვავებული მიზნები იკვეთებოდა. ამის პარალელურად, აღმავლობისა და დაღმავლობის პერიოდები შეინიშნებოდა ეკონომიკურ ურთიერთობებში. სწორედ უსაფრთხოების მიღწევის მიზანი განაპირობებდა თანამშრომლობას ორ ქვეყანას შორის. ერთ მხარეს იყო „ცივი ომის“ პერიოდში არსებული ორი პოლუსიდან ერთ-ერთის ლიდერი - აშშ, მეორე მხარეს კი - თურქეთი, რეგიონში სერიოზული გავლენის მქონე, მაგრამ მნიშვნელოვნად აშშ-ზე დამოკიდებული ქვეყანა.

სწორედ აღნიშნული ფაქტორებითაა განპირობებული მოცემული საკვლევი თემის აქტუალურობა.

კვლევის მიზნები და ამოცანები. საკვლევი თემიდან გამომდინარე, ნაშრომი იძლევა შესაძლებლობას, სრულად იქნას წარმოდგენილი თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობები „ცივი ომის“ შემდგომი პერიოდიდან 2020 წლამდე. გარდა ამისა, ნაშრომი დაინტერესებულ მკითხველს შესაძლებლობას მისცემს, უახლოესი ისტორიული გამოცდილების გათვალისწინებით, გამოიტანოს საფუძვლიანი დასკვნები თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების მომავალი ურთიერთობების ვექტორების განსაზღვრისათვის.

წარმოდგენილი ნაშრომის კვლევის ძირითადი მიზანია, თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობების ანალიზი „ცივი ომის“ შემდგომი პერიოდის გარკვეულ ეტაპზე. განსაკუთრებით კი მათი საგარეო პოლიტიკური ურთიერთობების სხვადასხვა ასპექტების კვლევა ახლო აღმოსავლეთისა და სამხრეთ კავკასიის რეგიონებთან მიმართებით.

ნაშრომის მიზანია აგრეთვე, შეაფასოს და აჩვენოს თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების უახლოესი პერიოდის ხელისუფალთა საგარეო პოლიტიკური ხედვები სხვადასხვა მნიშვნელოვან საკითხებზე, რომლებიც დღემდე აქტუალურია როგორც თურქეთის, ისე ამერიკის შეერთებული შტატებისათვის. განსაკუთრებით საინტერესოა ანკარის მიერ აშშ-ისგან დამოუკიდებელი პოლიტიკის გატარება ახლო აღმოსავლეთისა და სამხრეთ კავკასიის რეგიონში და ე.წ. „დამოუკიდებელი მოთამაშის“ როლის მორგების მცდელობა.

სადისერტაციო ნაშრომის მიზანია ასევე გააანალიზოს თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ხელისუფლების მიერ სხვადასხვა მნიშვნელოვანი საკითხის ირგვლივ გადადგმული პოლიტიკური ნაბიჯები და შეიმუშაოს მომავლის ვარაუდები, რომლებიც შეიძლება საინტერესო აღმოჩნდეს საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების საკითხის კვლევით დაინტერესებული სტუდენტებისთვისა თუ მკვლევრებისთვის. ნაშრომის ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანა ასევე გახლავთ სარეკომენდაციო ხასიათის რჩევები თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობით დაინტერესებულ მკვლევართათვის.

აღნიშნული მიზნების მისაღწევად, კვლევის პროცესში შემოვიფარგლეთ შემდეგი საკითხებით:

1. თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობების მოკლე ისტორია „ცივი ომის“ პერიოდში;
2. თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობები „ცივი ომის“ პერიოდის შემდეგ XX საუკუნის 90-იან წლებში;
3. თურქეთის რესპუბლიკის და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობების ანალიზი 2002-2020 წლებში;
4. თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების მოქმედი ხელისუფლების საგარეო პოლიტიკის ძირითადი ასპექტების განხილვა.

კვლევის ობიექტი. სადისერტაციო კვლევა წარმოაჩენს თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობებს „ცივი ომის“ შემდგომ პერიოდში (2002-2020 წწ.). კვლევაში დაწვრილებით, კომპლექსურად არის გაანალიზებული თურქეთისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ხელისუფლების საგარეო-პოლიტიკური ნაბიჯები, შეფასებულია მათი შედეგები და გაკეთებულია უკვე გადადგმული საგარეო-პოლიტიკური ნაბიჯების შედეგების პროგნოზები.

თემის შესწავლის მდგომარეობა. თემის აქტუალურობის მიუხედავად, ქართულ ისტორიოგრაფიაში თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობები „ცივი ომის“ შემდგომ პერიოდში (2002-2020 წწ.) არ არის მრავალმხრივ, კომპლექსურად და ფუნდამენტურად შესწავლილი. აუცილებლად აღსანიშნავია კომპლექსური სახელმძღვანელოებისა და მონოგრაფიების სიმწირე, რაც პრობლემას უქმნის ამ საკითხით დაინტერესებულ ყველა მკვლევარს.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლე. ნაშრომის სამეცნიერო სიახლე გახლავთ ის, რომ აღნიშნული საკითხი აკადემიურ ჭრილში პირველად არის შესწავლილი კომპლექსურად, მასში განხილული, გაანალიზებული და შეფასებულია თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობები „ცივი ომის“ შემდგომ პერიოდში (2002-2020 წწ.).

სადისერტაციო ნაშრომში კომპლექსურადაა განხილული თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობების რიგი მნიშვნელოვანი საკვანძო საკითხი, ისეთები, როგორცაა: თურქეთ-აშშ-ის დამოკიდებულება და პოლიტიკური ინტერესები ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნების, რუსეთისა და სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოების მიმართ.

კვლევის პროცესში გაკეთდა თურქეთისა და აშშ-ის 2002-2020 წლების ურთიერთობების საფუძვლიანი ანალიზი, რამაც საშუალება მოგვცა, გვეჩვენებინა მათი ურთიერთობა ცივი ომის შემდგომი პერიოდიდან დღემდე.

ნაშრომის მომზადებისას გამოვიყენეთ უახლესი პირველწყაროები და სამეცნიერო ლიტერატურა ინგლისურ და თურქულ ენებზე, რაც აკადემიურ სფეროში საკვლევ თემასთან მიმართებით ასევე სიახლეს წარმოადგენს.

გარდა ზემოხსენებულისა, ნაშრომი წარმოადგენს აღნიშნული თემის ისტორიული, პოლიტიკური და სამართლებრივი ასპექტების შესწავლის მცდელობას შიდა და გარე

ფაქტორების გათვალისწინებით, რომლებიც უშუალო ზემოქმედებას ახდენენ თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობების ძირითადი მიმართულებების ფორმირებაზე.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა. ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა გახლავთ ის, რომ მასში მოცემული მასალები, დასკვნები, რეკომენდაციები, წინადადებები და ცალკეული შეფასებები შეიძლება იქნას გამოყენებული თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობებით დაინტერესებული ისტორიკოსების, აღმოსავლეთმცოდნეების, საერთაშორისო ურთიერთობებისა და სამეცნიერო წრეების სხვა დარგების წარმომადგენლების მიერ. ამასთან, ნაშრომი შეიძლება გამოყენებულ იქნას უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში შესაბამისი დისციპლინების სწავლებისას.

მეთოდოლოგიური და თეორიული საფუძვლები. ნაშრომზე მუშაობისას გამოყენებულია თანამედროვე სამეცნიერო სფეროში აპრობირებული კვლევის ის მეთოდები, რომლებიც შეესაბამება საკვლევი ობიექტის არსსა და თავისებურებებს, მიზნებსა და დასახულ ამოცანებს. კვლევის ობიექტი არის რთული, რის გამოც საჭირო გახდა ისტორიული, შედარებითი, აღწერილობითი და შეფასებითი კვლევის მეთოდების გამოყენება ანალიზისა და სინთეზის საფუძველზე. გამოყენებული იქნა თეორიული და ემპირიული მასალა.

საკვლევი თემის სირთულის, მრავალმხრივობის, წყაროთა ბაზის მრავალფეროვნებისა და მრავალრიცხოვნობიდან გამომდინარე, კვლევის ფარგლებში შესწავლილ იქნა ჩვენ მიერ დასმული საკვლევი საკითხი. შესაბამისად, დამუშავდა და გაანალიზდა თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობების შესახებ გამოცემული წიგნები, მონოგრაფიები, სხვა პუბლიკაციები და ასევე ელექტრონული მასალები.

კვლევის უკეთ წარმართვისათვის გამოყენებულ იქნა მასალები თურქეთის რესპუბლიკის, სტამბოლის უნივერსიტეტის ცენტრალური ბიბლიოთეკისა, სადაც წარმოდგენილია თურქი, ევროპელი და ამერიკელი მეცნიერების უახლესი ნაშრომები თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობებზე „ცივი ომის“ პერიოდში.

საკვლევი თემის სამეცნიერო მნიშვნელობა. საკვლევი თემის შესწავლა განსაკუთრებით აქტუალურია, მისი მნიშვნელობა უმთავრესად ისაა, რომ თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობების თანამედროვე ასპექტების ანალიზი შესაძლებლობას მისცემს საქართველოს ხელისუფლებას გაატაროს ისეთი პოლიტიკა, რომელმაც შეიძლება ჩვენს ქვეყანას შესძინოს მომგებიანი პოზიციები მეზობელთან ურთიერთობის თვალსაზრისით.

კვლევის სამეცნიერო მნიშვნელობა განსაზღვრულია იმ მასალებით, დასკვნებით, წინადადებებითა და რეკომენდაციებით, რაც, შესაძლოა, გამოყენებულ იქნეს ნაშრომში განხილული პრობლემების შემდგომი შესწავლისა და სამეცნიერო კვლევების ჩატარებისას. ასევე, შესაბამისი დარგის სპეციალისტების მიერ სასწავლო დაწესებულებებში სასწავლო პროცესის ჩატარებისას.

კვლევის ქრონოლოგიური ჩარჩო. მოცემული ნაშრომი ქრონოლოგიურად მოიცავს „ცივი ომის“ შემდგომი პერიოდის ერთ ეტაპს, ანუ 2002-2020 წლებს, რაც უმთავრესად განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ სწორედ ამ პერიოდში თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობებმა, გაცილებით მეტი მნიშვნელობა შეიძინა სხვადასხვა მიზეზთა გამო და მსოფლიო საზოგადოების ყურადღება მიიპყრო.

ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა. სადისერტაციო ნაშრომი მოიცავს 150 ნაბეჭდ გვერდს. ის შედგება შესავალის, ოთხი თავის, თავებში შემავალი ცხრა ქვეთავის, დასკვნისა და გამოყენებული ლიტერატურის სიისაგან.

საკითხის შესწავლის ისტორია. ნაშრომზე მუშაობისას გამოყენებული და გაანალიზებულია ნორმატიული მასალა და ოფიციალური დოკუმენტები; მიმოხილულია ქართული, თურქული, ინგლისური და რუსული სამეცნიერო ლიტერატურა, მათ შორის სტატიები, სხვა შრომები, ინტერნეტ სივრცეში არსებული მასალები, კვლევები/კვლევების შედეგები, რომლებიც თემას უკავშირდება. საკვლევი პრობლემის ცალკეულ საკითხთა შესწავლაში გარკვეული ადგილი უჭირავს კრებულებს, ანგარიშებსა და ცნობარებს.

მასალის ნაწილი მოძიებულ იქნა საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ორიენტალისტიკის საბიბლიოთეკო ფონდებსა და სტამბოლის უნივერსიტეტის ცენტრალურ ბიბლიოთეკაში.

თურქეთის საგარეო პოლიტიკის პრობლემების შესწავლას, პირველწყაროებზე დაყრდნობით, საინტერესო გამოკვლევები მიუძღვნეს ცნობილმა თურქმა მეცნიერებმა. პირველ რიგში აღნიშვნის ღირსია - ალი დაიოღლუს, ბასქინ ორანის, ფუნდა ქესქინ ათას, ილჰან უზგელის, ყუდრეთ ოზესაის და სხვათა შრომებისაგან შემდგარი კრებული „თურქეთის საგარეო პოლიტიკა 2001-2012 წლებში“, ნაწილი III, სადაც საფუძვლიანადაა გაანალიზებული თურქეთ - აშშ-ის აღნიშნული პერიოდის ურთიერთობა, მოცემულია ცალკეულ საკითხთან დაკავშირებული დოკუმენტები და წარმოდგენილია მათი გარკვეული ანალიზი. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ მოცემული შრომები პირველადაა გამოყენებული ქართულ ისტორიოგრაფიაში.

აღნიშვნის ღირსია, ასევე თურქეთის რესპუბლიკის პრემიერ-მინისტრის (2014-2016) და საგარეო საქმეთა მინისტრის (2009-2014), პროფესორ აჰმედ დავუთოღლუს სამეცნიერო ნაშრომი - „სტრატეგიული სიღრმე - თურქეთის საერთაშორისო ურთიერთობების საკითხები“ (2014 წელი), სადაც ავტორი განსხვავებულად აყალიბებს „ცივი ომის“ შემდგომი პერიოდის თურქეთის საგარეო პოლიტიკის კურსს და აზუსტებს, თუ როგორი საგარეო პოლიტიკის გატარება სურს თურქეთს XXI საუკუნეში. გაანალიზებული და კომპლექსურად განხილულია თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ასპექტები ამერიკის შეერთებული შტატების, ევროკავშირის, რუსეთის ფედერაციის, სამხრეთ კავკასიისა და ახლო აღმოსავლეთის სახელმწიფოების მიმართ.

ძალზე საინტერესოა თურქოლოგ მანა მანჩხაშვილის მიერ თურქულიდან ნათარგმნი სახელმძღვანელო - „თურქეთის საგარეო პოლიტიკა 1990-2008 წლებში“, სადაც ოცდაათობით მეტი უნივერსიტეტის ოცი მეცნიერის სხვადასხვა შრომაა განხილული, ახსნილია თურქეთის

პოლიტიკის ახალი საფუძვლები და ნაჩვენებია თურქეთის საგარეო პოლიტიკის წინაშე მდგარი ამოცანები. მოცემულ სახელმძღვანელოში ასევე განხილულია თურქეთის საგარეო-პოლიტიკური პრიორიტეტები და ურთიერთობები აშშ-თან.

„ცივი ომის“ დასრულების შემდეგ თურქეთის მდგომარეობის შესახებ საინტერესო განმარტებას აკეთებს თურქი მეცნიერი ნასულ უსლუ. თავის ნაშრომში „1947 წლიდან დღემდე თურქეთ-ამერიკის ურთიერთობათა ზოგადი პორტრეტი“, ავტორი აღნიშნავს, რომ „აღმოსავლეთის ბლოკის დაშლის შემდეგ შექმნილი გაურკვეველი ვითარება თურქეთის უსაფრთხოების მხრივ შემამფოთებელი იყო. სპარსეთის ყურის კრიზისი, იუგოსლავიაში წარმოქმნილი ეთნიკური და რელიგიური კონფლიქტი, კავკასიაში სომხეთ - აზერბაიჯანის დაპირისპირება და ჩეჩნეთის ომი, არეულობა ახლო აღმოსავლეთის, ბალკანეთისა და ზოგადად მთელი კავკასიის რეგიონებში თურქეთის რესპუბლიკას აიძულებდა დაეწყო უსაფრთხოების ზომების მიღება“. ავტორის აზრით, ასეთ გაურკვეველ და მრავალმხრივად არეულ სიტუაციაში თურქეთს ამერიკის „დახმარებით“, „მსოფლიო ჟანდარმის“ როლის თამაში შეეძლო.

პროფესორი ჰასან კონი, თავის ნაშრომში „თურქეთის ახალი ჰეგემონია“, აღნიშნავს, რომ „ცივი ომის“ დასრულების შემდეგ თურქეთი ავტომატურად გადაიქცა უმნიშვნელოვანეს ძალად რეგიონში. თურქეთის გავლენის ამ გაძლიერებას რეგიონში ხელს უწყობდა ისიც, რომ ამერიკის ინტერესებში შემავალ თურქეთს მახლობელი აღმოსავლეთის რეგიონში მყარი პოზიციები გააჩნდა. გამომდინარე აქედან, თურქეთის სტრატეგიული კავშირი ამერიკის შეერთებულ შტატებთან თურქეთს უმნიშვნელოვანეს ძალად აქცევდა რეგიონში.

საინტერესოა პოლონური წარმოშობის ამერიკელი პოლიტოლოგისა და სახელმწიფო მოღვაწის ზბიგნევ ბჟეზინსკის სამეცნიერო ნაშრომი „დიდი საჭადრაკო დაფა“, სადაც ავტორი საუბრობს იმაზე, როგორ შეძლეს XX საუკუნის ბოლოს, „ცივი ომის“ დასრულების და საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა და არაევრაზიულმა სახელმწიფოებმა, გამხდარიყვნენ ერთპიროვნული ლიდერები ევრაზიულ სახელმწიფოებში. ავტორის აზრით, რომელსაც ჩვენც ვეთანხმებით, მიუხედავად რიგი პრობლემებისა, თურქეთი ირანთან ერთად აღნიშნულ რეგიონში ითვლება მნიშვნელოვან გეოპოლიტიკურ ცენტრად, რადგან ასტაბილიზებს შავი ზღვის რეგიონს, აკონტროლებს ბოსფორისა და დარდანელის სრუტეებს და აწონასწორებს რუსეთს სამხრეთ კავკასიაში.

დღეისათვის თურქეთის რესპუბლიკა გახლავთ ამერიკის შეერთებული შტატების მოკავშირე და ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის ერთადერთი მუსლიმური სახელმწიფო, რომელიც ოფიციალურად წინააღმდეგია ისლამური ფუნდამენტალიზმის და გახლავთ „ნატოს“ სამხრეთი ფლანგის უშუალო დამცველი. ამრიგად, ბჟეზინსკის აზრით, დესტაბილიზაცია თურქეთის რესპუბლიკაში გამოიწვევს დესტაბილიზაციას მთელს რეგიონში და ხელს შეუწყობს „რუსეთის იმპერიას“, კვლავ მოაქციოს სამხრეთ კავკასია თავისი გავლენის ქვეშ.

ამერიკის შეერთებული შტატების საგარეო პოლიტიკის საინტერესო კვლევა ეკუთვნის ამერიკელ მეცნიერ ბ. ჯენტლესონს - „ამერიკის საგარეო პოლიტიკა - არჩევანის დინამიკა -

XXI საუკუნეში“, სადაც ავტორი პირველწყაროებზე და მდიდარ სამეცნიერო ლიტერატურაზე დაყრდნობით მიმოიხილავს ამერიკის შეერთებული შტატების საგარეო პოლიტიკის ისტორიას და ამერიკა - თურქეთის ურთიერთობას თანამედროვე ეტაპზე. ეს გამოკვლევა დიდად დაგვეხმარა ჩვენ ნაშრომზე მუშაობისას.

თანამედროვე თურქეთის რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკის აქტუალურ პრობლემებს ეხება აგრეთვე რ. ოლსონის ნაშრომში „თურქეთის ურთიერთობები სირიასთან, ისრაელთან და რუსეთთან“, სადაც, მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა თურქეთ-ისრაელ-ამერიკის პოლიტიკურ ურთიერთობებსა და თანამშრომლობას სამხედრო, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სფეროებში.

აღნიშვნის ღირსია პროფესორ თ. ქორქმაზის მონოგრაფია, „ანკარა - ვაშინგტონის ხაზი“, სადაც ავტორი, განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ამერიკის შეერთებული შტატებისა და თურქეთის რესპუბლიკის ურთიერთობებს XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან XXI საუკუნის დასაწყისამდე. იგი მართებულად აღწერს თუ რა წვლილი მიუძღვის აშშ-ს თურქეთის რესპუბლიკაში 1960 წლის 27 მაისისა და 1980 წლის 12 სექტემბრის სამხედროების მიერ მოწყობილ სახელმწიფო გადატრიალებებში. ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა ნაშრომის ის ნაწილი, სადაც ავტორი დაწვრილებით საუბრობს იმ ბზარზე, რომელიც გაჩნდა ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და თურქეთს შორის 2001 წლის 11 სექტემბრის ცნობილი ტერაქტის შემდეგ.

ასევე აღნიშვნის ღირსია პროფესორ გრემ ფულერის ნაშრომი - „თურქეთის ახალი სახელმწიფო“, რომელიც ეხება თურქეთის საგარეო და საშინაო პოლიტიკას. ჩვენთვის მნიშვნელოვანია XVI თავი, რომელიც თურქეთ-ამერიკის ურთიერთობას ეხება.

ნაშრომში განხილულია ისეთი საკითხები, როგორცაა: 1. ვაშინგტონის ახლო აღმოსავლეთის პოლიტიკაში - პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამხედრო და სტრატეგიული ქმედებების გავლენის ზრდა; 2. ახლო აღმოსავლეთის საკითხში ამერიკის შეერთებული შტატებისა და თურქეთის რესპუბლიკის პოზიციების შეჯახების და თურქეთის შემფოთება აღნიშნულ ტერიტორიაზე გავლენის დაკარგვის გამო; 3. არასასურველი რეგიონული კონფლიქტების პრობლემები და სხვა.

თურქეთის ისტორიის კვლევას საინტერესო ნაშრომი მიუძღვნა ცნობილმა ევროპელმა მეცნიერმა, ლეიდენის უნივერსიტეტის პროფესორმა ერიკ იან ზიურჩერმა, „თურქეთი: თანამედროვე ისტორია“, სადაც ავტორი სიღრმისეულად მიმოიხილავს იმ გამოწვევებს, რომელთა წინაშეც დადგა თურქეთი XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დასაწყისში. დეტალურად აანალიზებს როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკის საკვანძო საკითხებს. განსაკუთრებულ ყურადღებას კი უთმობს თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობებს.

აღნიშვნის ღირსია აგრეთვე პროფესორ ბერნარდ ლიუისის მონოგრაფია „თანამედროვე თურქეთის წარმოშობა“. ავტორი განსაკუთრებულად ახმახვილებს ყურადღებას თურქეთის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე.

თანამედროვე თურქეთის საგარეო პოლიტიკის პრობლემებთან დაკავშირებით აღსანიშნავია ასევე ქართველი მეცნიერების გამოკვლევები. კერძოდ, ცნობილი ქართველი

თურქოლოგების: პროფესორ მ. სვანიძის, თურქეთის ისტორია (1299-2000), სადაც ავტორი პირველწყაროებსა და დოკუმენტებზე დაყრდნობით, გვაწვდის საინტერესო მასალას და შეხედულებებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე.

ქართველ აღმოსავლეთმცოდნეს, თურქოლოგ ელისო მაჩიტაძეს ეკუთვნის საინტერესო გამოკვლევები თურქეთ-ამერიკის ურთიერთობებზე თანამედროვე პერიოდში. ამ მხრივ გამოვყოფდით შემდეგს: „ამერიკა-თურქეთის ურთიერთობის ისტორიიდან“; „1980 - იანი წლების თურქეთი და აშშ“; „ოქროს ხანა ამერიკა - თურქეთის ურთიერთობის ისტორიაში“. ავტორი, პირველწყაროებსა და დოკუმენტებზე დაყრდნობით, გვაწვდის უამრავ საინტერესო მასალას, რომლებიც ჩვენი კვლევისთვის მეტად მნიშვნელოვანი და აქტუალურია.

საინტერესოა ავტორთა ჯგუფის (ალასანია გ., გელოვანი ნ., სანიკიძე გ.) მიერ მომზადებული ნაშრომი - „ახლო აღმოსავლეთის ისტორია და მისი ურთიერთობები სამხრეთ კავკასიასთან (XIX-XXI ს-ის დასაწყისი)“, რომელშიც განსაკუთრებული ადგილი უკავია თანამედროვე თურქეთს და მის საგარეო-პოლიტიკურ კურსს.

აღნიშვნის ღირსია აგრეთვე, ისტორიის აკადემიური დოქტორის, ზურაბ ბატიაშვილის ნაშრომი - „თურქეთის შეიარაღებული ძალები“, სადაც ავტორი მრავალფეროვან წყაროებსა და ლიტერატურაზე დაყრდნობით გვაწვდის საინტერესო ინფორმაციას თურქეთის შეიარაღებული ძალების შესახებ და განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს აშშ-თან და ნატოსთან თურქეთის თანამშრომლობის საკითხებს.

ზ. ბატიაშვილს ასევე ეკუთვნის საინტერესო გამოკვლევა „აშშ-თურქეთის დაძაბული ურთიერთობები - საქართველოსთვის მოსალოდნელი საფრთხეები და გამოწვევები“, რომელშიც ავტორი აანალიზებს თურქეთ-ამერიკის 2016-2018 წლების ურთიერთობას და დასძენს, რომ ორივე მხარე განსხვავებულად აღიქვამს როგორც სხვა ქვეყნებთან არსებულ კავშირებს, ისე თავიანთი ქვეყნების მნიშვნელობასა და ადგილს საერთაშორისო ურთიერთობებში.

თურქეთის რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკის საკითხებს საინტერესო ნაშრომი მიუძღვნა ისტორიის აკადემიურმა დოქტორმა მაია მანჩხაშვილმა, „თურქეთი XX საუკუნის ბოლოსა და XXI საუკუნის დამდეგს“, სადაც ის აღნიშნავს, რომ დღევანდელ გეოპოლიტიკურ რეალობაში თურქეთი მოგვევლინა რეგიონულ ლიდერად. მონოგრაფიაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია თურქეთ-ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობას თანამედროვე ეტაპზე.

აღსანიშნავია პროფესორ ემზარ მაკარაძის სამეცნიერო ნაშრომები: „თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობები „ცივი ომის“ შემდგომ პერიოდში; თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობები 2002-2017 წლებში“; „აშშ და თურქეთის ურთიერთობები ჯ. ბუშის ადმინისტრაციის მმართველობის დროს (1989-1993)“; „თურქეთ-ამერიკის ურთიერთობების ძირითადი ასპექტები თანამედროვე ეტაპზე“; „თურქეთ-ამერიკის ძირითადი პრობლემები დღეს“. გამოკვლევებში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა თურქეთ-აშშ-ის პოლიტიკურ ურთიერთობას „ცივი ომის“ შემდგომი პერიოდიდან დღემდე. ინტერესს იწვევს ასევე, პროფესორ ემზარ მაკარაძის მიერ 2019 წელს გამოცემული

სახელმძღვანელო - „თურქეთის ისტორია 1918-2018 წლები-სალექციო ჩანაწერები“, სადაც განსაკუთრებული ადგილი ეთმობა თურქეთში 2016 წლის არშემდგარი სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობას.

2019 წელს აკადემიურმა დოქტორმა ლაშა ხოზრევანიძემ გამოსცა საინტერესო მონოგრაფია - თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ასპექტები, სადაც მიმოხილულია თურქეთის საგარეო პოლიტიკა აშშ-თან 1980 წლიდან 2018 წლამდე.

ყურადღებას იმსახურებს პროფესორ რ. გაჩეჩილადის წიგნი - „ახლო აღმოსავლეთი: სივრცე, ხალხი და პოლიტიკა“. აღნიშნული ნაშრომის ერთ თავში ავტორი საუბრობს თანამედროვე თურქეთის რესპუბლიკაზე და გვაჩვენებს როგორ შეძლო ანკარამ გეოპოლიტიკური მოთამაშიდან რეგიონულ ლიდერად გადაქცევა. ავტორი ვრცლად განიხილავს თურქეთის რესპუბლიკის ისეთ მნიშვნელოვან პრობლემებს, როგორცაა: ანკარისათვის ქურთები რეგიონულ გეოპოლიტიკაში და ორად გახლეჩილი კუნძული კვიპროსი. ის ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, თუ რაოდენ უარყოფითად იმოქმედა, ამერიკის შეერთებული შტატების ხელმძღვანელობით ერაყში დაწყებულმა სამხედრო კამპანიამ რეგიონზე.

აღნიშვნის ღირსია მკვლევარ ს. ბაკურაძის ნაშრომი - „თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ძირითადი ორიენტირები „ცივი ომის“ შემდგომ პერიოდში“, თბილისი, 2020. ნაშრომში ავტორი განსაკუთრებულ ადგილს უთმობს ცივი ომის შემდგომი პერიოდის თურქეთის საგარეო პოლიტიკას, რომლის ძირითადი ამოცანა იყო საკუთარი გავლენის ზრდა მეზობელ ქვეყნებში, სადაც მანამდე, ერთი მხრივ, საბჭოთა კავშირისა და მეორე მხრივ, ამერიკის შეერთებული შტატების მხრიდან მას ამის საშუალება არ ეძლეოდა, და მისი გავლენის სფერო შეზღუდული ან ჩაკეტილი იყო.

ყოფილ სსრკ-ის ისტორიოგრაფიაში თურქეთის უახლესი ისტორიის საკითხებს საინტერესო გამოკვლევები მიუძღვნეს ცნობილმა რუსმა მეცნიერებმა: გ. სტარჩენკოვმა, „თანამედროვე თურქეთი“; ნ. გ. კირეევმა, „თურქეთის ისტორია - XX საუკუნე“; მ. ა. გასრატიანმა, ს. ფ. ორეშკოვამ და უ. ა. პეტროსიანმა, „თურქეთის ისტორიის ნარკვევები“, რომლებშიც განსაკუთრებული ადგილი ეთმობა თურქეთ-ამერიკის ურთიერთობების ისტორიას სხვადასხვა ეტაპზე.

მიუხედავად ასეთი საკმაოდ ინტენსიური მუშაობისა აღნიშნულ თემაზე, მკვლევარ - ისტორიკოსთა მიერ ჯერ კიდევ არ შექმნილა ისეთი ნაშრომი, რომელშიც, კომპლექსურად იქნებოდა მოცემული „თურქეთ - ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობების ანალიზი „ცივი ომის“ შემდგომ პერიოდში.

წარმოდგენილ სადისერტაციო ნაშრომში კი ჩვენ შევეცადეთ გაგვეანალიზებინა და შემოგვეთავაზებინა ჩვენი ხედვა თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობებზე „ცივი ომის“ შემდგომ ეტაპზე (2002-2020 წლებში).

ნაშრომის აპრობაცია. ნაშრომმა წარმატებით გაიარა აპრობაცია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის

დეპარტამენტში 2022 წლის 23 თებერვალს. ნაშრომის ცალკეული ნაწილი სტატიების სახით გამოქვეყნდა სამეცნიერო ჟურნალებში.

ნაშრომის სტრუქტურა. ნაშრომი შედგება შესავლის, ოთხი თავის, ცხრა პარაგრაფისა და დასკვნისაგან. მას თან ერთვის გამოყენებული წყაროებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის სია.

შესავალში მიმოხილულია თემის აქტუალურობა, კვლევის მიზნები და ამოცანები, ნაშრომის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები, მეცნიერული სიახლე.

თავი I. „ცივი ომის“ პერიოდში თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობების მოკლე ისტორიული მიმოხილვა

თურქეთ-ამერიკას შორის აქტიური სამხედრო, ეკონომიკური და პოლიტიკური ურთიერთობა მეორე მსოფლიო ომის დამთავრებისთანავე იწყება. საბჭოთა კავშირის განზრახვას - სრუტეებზე სამხედრო კონტროლის დამყარებასა და თურქეთის აღმოსავლეთ რეგიონების ტერიტორიებზე „გავლენის“ მოპოვებას, ამერიკის შეერთებული შტატები მთელი ძალით აღუდგა წინ. ამას კი ხელს უწყობდა 1947 წლის ტრუმენის დოქტრინა და მარშლის გეგმა.

ტრუმენის დოქტრინის და მარშლის გეგმის მეშვეობით, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა თურქეთს გაუწია დიდი ფინანსური დახმარება, რომელმაც 1947 წელს შეადგინა 100 მილიონი დოლარი. მისი დიდი ნაწილი ქვეყანაში სამხედრო სფეროს განვითარებას მოხმარდა.

1951 წლის მაისში ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა თურქეთს მისცა რეკომენდაცია ჩრდილოეთ ატლანტიკის სამხედრო - პოლიტიკურ ბლოკში (ნატო) შესვლაზე და 1951 წლის ოქტომბერში ლონდონში ხელი მოეწერა თურქეთის ნატოში მიღების ოქმს.

1952 წლის 18 თებერვალს თურქეთის მეჯლისში მოხდა ნატოში გაწევრიანების ხელშეკრულების რატიფიკაცია.

ნატოში შესვლის შემდეგ თურქეთი აქტიურად მონაწილეობდა აშშ-ისა და ინგლისის ინიციატივით შექმნილ სამხედრო ბლოკებში - ბალდადის პაქტსა (1955 წლის 24 თებერვალი) და მის შემცვლელ სენტოში (სამხედრო-პოლიტიკური გაერთიანება ახლო და შუა აღმოსავლეთში) (1959 წლის 24 მარტი).

თურქეთმა მონაწილეობა მიიღო ყველა იმ აქციაში, რომლებიც დასავლეთის სახელმწიფოებმა მოაწყვეს ახლო აღმოსავლეთში.

XX საუკუნის 50-70-იან წლებში აშშ-ის დახმარებამ თურქეთისადმი შეადგინა 2885,5 მლნ. დოლარი, აქედან 1878,3 მლნ. დოლარი სამხედრო საჭიროებებს მოხმარდა, დარჩენილი თანხა კი ეკონომიკის განვითარებას, გზების, აეროდრომებისა და ნავსადგურების მშენებლობებს, რომელთაც დიდი სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონდა.

თურქეთისადმი აშშ-ის სამხედრო დახმარება 80-იან წლებში მკვეთრად გაიზარდა. აღსანიშნავია, რომ 1980-1985 წლებში აშშ-ის დახმარებამ 2,6 მლრდ. დოლარი შეადგინა.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მომხდარმა გეოპოლიტიკურმა ძვრებმა თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ფაქტობრივი ნეიტრალიტეტი პროდასავლური კურსით შეცვალა.

დაიწყო თურქეთ-აშშ-ის სწრაფი დაახლოება, რომელიც „ცივი ომის“ მთელ პერიოდში განისაზღვრებოდა საბჭოთა კავშირის მხრიდან მოსალოდნელი აგრესიის საფრთხით.

1980 წლიდან თურქეთისა და აშშ-ის ურთიერთობებში მნიშვნელოვანი სიახლეები გამოიკვეთა. როგორც თურქეთის, ასევე აშშ-ის პოლიტიკაში მიმდინარე პროცესებმა ამ ორი ქვეყნის ურთიერთობა უფრო მრავალფეროვანი გახადა. მართალია, ის წინა პერიოდებში არსებული ურთიერთობების ელემენტებს ეყრდნობოდა, მაგრამ ახალი ფორმა მაინც მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა წინანდელისაგან.

ახალი პოლიტიკური მიდგომის ფარგლებში აშშ-ის მიერ თურქეთისათვის განკუთვნილი როლი ამ პერიოდში ყველაზე მეტად თვალში საცემია. თურქეთის მეზობლობა ახლო აღმოსავლეთთან აშშ-ის საგარეო პოლიტიკაში ახალი ცვლილებების საფუძველი გახდა. დასავლეთის ქვეყნები თურქეთს უყურებდნენ როგორც დასავლეთისა და ახლო აღმოსავლეთის საზღვარზე მდებარე ქვეყანას და მასთან დაკავშირებით გეგმებს განიხილავდნენ იმ დამოკიდებულების მიხედვით, რომლებიც ჰქონდა დასავლეთს ახლო აღმოსავლეთის მიმართ. უფრო მეტიც, თითო-ოროლა გამონაკლისის გარდა, თურქეთი ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში მიმდინარე პროცესებში ჩაურევლობას ამჯობინებდა. ამიტომაც იყო, რომ 1980-იანი წლების დასასრულისთვის მისი გააქტიურება ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში და აშკარა ჩარევა იქ მიმდინარე პროცესებში შეიძლება მივიჩნიოთ თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში გარდატეხის წერტილად.

თურქეთ-აშშ-ს შორის ურთიერთობებზე ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ზეგავლენას ახდენდა უთანხმოება, რომელიც არსებობდა თურქეთსა და საბერძნეთს შორის (ეგეოსის ზღვისა და კვიპროსის პრობლემები), აგრეთვე, აშშ-თან ეკონომიკური და სავაჭრო ურთიერთობის არასტაბილურობა და სამხედრო სფეროში არსებული სადავო საკითხებიც. ყოველივე ზემოაღნიშნულის გამო 1980-იანი წლების თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობა სერიოზული პრობლემების თანხლებით ვითარდებოდა და ამიტომაც ეს პერიოდი, როგორც აღვნიშნეთ, ორი ქვეყნის ურთიერთობისთვის გარკვეულ გამოცდად იქცა.

80-იან წლებში აშშ ცდილობდა, თურქეთის „ისლამური ფაქტორი“ ახლო აღმოსავლეთის პოლიტიკაში თავისი ინტერესებისათვის გამოეყენებინა და ამით მოემზადებინა ერთგვარი ნიადაგი ახლო და ცენტრალურ აღმოსავლეთში ამერიკული ინტერესების განმტკიცებისთვის.

აშშ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა თურქეთ-ისრაელის ურთიერთობას, რადგანაც ამ სტრატეგიული პარტნიორების თანამშრომლობაზე იყო დამოკიდებული აშშ-ის პოლიტიკის წარმატება ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში. თურქეთი კი, თავის მხრივ, ცდილობდა სხვასთან ერთად გამოეყენებინა ებრაული ლობის მხარდაჭერა აშშ-ის კონგრესში.

ამგვარად, „ცივი ომის“ პერიოდში თურქეთ-ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობებში აღმავლობას დაღმავლობა ენაცვლებოდა.

აღსანიშნავია, რომ თურქეთი ხშირად წინანდელზე უფრო აქტიურ და ეფექტურ პოლიტიკას ატარებდა და ზოგ საკითხთან დაკავშირებით გარკვეული უპირატესობის

მოპოვებას ცდილობდა, მაგრამ, როგორც ადრე ითქვა, იგი ვერ იღებდა იმ მხარდაჭერას რომელსაც ელოდა აშშ-ისგან და, შესაბამისად, მიზნის მიღწევასაც ვერ ახერხებდა.

XX საუკუნის 80-იან წლებში, მიუხედავად მცირე უთანხმოებებისა, თურქეთის რესპუბლიკა ავტომატურად გადაიქცა ამერიკის შეერთებული შტატების უმნიშვნელოვანეს დასაყრდენად და ძლიერ ძალად ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში.

აქედან გამომდინარე, XX საუკუნის 80-იან წლებში თურქეთის საგარეო პოლიტიკა, ძირითადად, აშშ-თან მოკავშირეობაზე იყო ორიენტირებული.

თავი II. თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობები XX საუკუნის 90-იან წლებში

XX საუკუნის 90-იან წლებში, „ცივი ომის“ დასრულების შემდგომ, თურქეთის რესპუბლიკასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის ურთიერთობას, ძირითადად, ასევე უსაფრთხოებაზე ზრუნვა განსაზღვრავდა. ორი ქვეყნის საგარეო პოლიტიკაში დროდადრო საერთო, ზოგჯერ კი ერთმანეთისაგან მკვეთრად განსხვავებული მიზნები იკვეთებოდა. ამის პარალელურად, აღმავლობისა და დაღმავლობის პერიოდები შეინიშნებოდა ეკონომიკურ ურთიერთობებშიც. სწორედ უსაფრთხოების პოლიტიკა წარმართავდა თანამშრომლობას ორ ქვეყანას შორის. ერთ მხარეს იყო „ცივი ომის“ პერიოდში არსებული ორი პოლუსიდან ერთ-ერთის ლიდერი - აშშ, მეორე მხარეს კი - თურქეთი, რეგიონში მნიშვნელოვანი, მაგრამ აშშ-ზე მეტად დამოკიდებული ქვეყანა.

თურქეთ-აშშ-ის ორმხრივ ურთიერთობებში რადიკალური ცვლილებები სრულიად სხვა კონტექსტში მოხდა - სპარსეთის ყურეში ომის (1990-1991) დროს, როდესაც თურქეთს შესაძლებლობა მიეცა აშშ-ისთვის თავისი რეალური სარგებლობა დაემტკიცებინა, ანკარამ მაქსიმალურად გამოიყენა თავისი შანსი და ანტიერაყული კოალიციის ჯარებს თავისი სამხედრო ბაზები გაუხსნა და ერაყ-თურქეთის ნავთობსადენის ქირქუქ - იუმურთალიკის მიმართულეზა გადაკეტა. გარდა ამისა, თავისი ჯარების მნიშვნელოვანი დაჯგუფება განალაგა ერაყ-თურქეთის საზღვარზე, რის გამოც მოხდა ს. ჰუსეინის არმიის გარკვეული ნაწილის მობილიზება აღნიშნულ მონაკვეთზე.

ანკარის ლოიალურობამ სპარსეთის ყურის ომის დროს, სსრკ-ის დაშლამ და თურქეთის გეოგრაფიულმა სიახლოვემ ევრაზიის პრობლემურ რეგიონებთან ჯ. ბუშის ადმინისტრაცია აიძულა კვლავ განეხილა თურქეთის პრეზიდენტ თ. ოზალის წინადადება, რომელიც სთავაზობდა თურქეთის გამოეყენებას როგორც ხიდისა - „დასავლეთსა და აღმოსავლეთს“ შორის. სულ რაღაც ერთი წლის შემდეგ თურქეთის პრეზიდენტის იდეა აშშ-ის რესპუბლიკელი სტრატეგებისათვის სრულიად ახალი რაკურსით წარმოჩნდა. მათ დაჟინებით მოითხოვეს ცენტრალური აზიისა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში თურქეთის სტრატეგიული როლის გაძლიერება, რაც აშშ-ს დაეხმარებოდა ერთდროულად ოთხი საკითხის გადაწყვეტაში. კერძოდ, პირველი, არსებობდა ვარაუდი, რომ ძლიერი თურქეთი წარმატებულად შეეწინააღმდეგებოდა რუსეთის შესაძლო ექსპანსიას სამხრეთის მიმართ-ულეებით. ჯ. ბუშის ადმინისტრაციაში შიშობდნენ, რომ კრემლის დაბრუნება ცენტრალური

აზიის მდიდარ ქვეყნებში ძლიერი მოთამაშის რანგში საფრთხეს შეუქმნიდა აშშ-ს და ევროპის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას. თურქეთის, როგორც ისლამური და ამავე დროს საერო, ეკონომიკურად სტაბილური სახელმწიფოს მაგალითი ყოფილი სსრკ-ის სამხრეთი რესპუბლიკების განვითარების მოდელი უნდა გამხდარიყო და ამავე დროს მას უნდა შეესრულებინა თავისებური ცივილიზებული „ხიდის“ როლი კულტურებს შორის. ეს ყველაფერი ცენტრალური აზიის ქვეყნებს დასავლეთს დაუახლოებდა. **მეორე**, ცენტრალური აზიის ქვეყნებთან გეოგრაფიული და ეთნიკური სიახლოვე (ყაზახეთის, ყირგიზეთის, თურქმენეთისა და უზბეკეთის მოსახლეობა თურქული წარმომავლობისაა) შესაძლებლობას მისცემდა თურქეთს ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში დაემკვიდრებინა საბაზისო „დემოკრატიული ფასეულობები“. აშშ-ის რესპუბლიკური ადმინისტრაციის ექსპერტთა აზრით, ბაზრების ფორმირება და სტაბილური პოლიტიკური წყობის დამყარება რეგიონში აშშ-ის გავლენას გააძლიერებდა და შესაძლებელს გახდიდა მსხვილი ტრანსნაციონალური კომპანიების შეღწევის ცენტრალურ აზიაში. **მესამე**, ამერიკელი სტრატეგები სერიოზულად იყვნენ შემფოთებულნი ისლამური ფუნდამენტალიზმის გავრცელების საშიშროებით, რომელიც უკვე ძალას იკრებდა სუდანში, ეგვიპტეში, ალჟირსა და, განსაკუთრებით, ირანში. „ცხადია, რომ ირანი რეგიონის მნიშვნელოვანი მოთამაშეა, ამავე დროს ნათელი ხდება, რომ იქ ჩვენთვის სასურველია არა ირანული, არამედ თურქული გავლენა“, - წერდა გაზეთი „ბოსტონ გლობი“. ვაშინგტონში იმედოვნებდნენ, რომ მუსლიმურ თურქეთში ჩამოყალიბებული დემოკრატიული სისტემა შეიძლება იქცეს ირანის რადიკალური გავლენის იდეოლოგიურ საპირწონედ ცენტრალური აზიის ქვეყნებში, რომლებშიც მუსლიმური მოსახლეობა ჭარბობდა. და ბოლოს, **მეოთხე**: თურქეთთან კავშირი პასუხობდა აშშ-ის სამხედრო-სამრეწველო კომპლექსის ინტერესებს. აღნიშნული სამხედრო-სამრეწველო კომპლექსი კონგრესში ტრადიციულად რესპუბლიკური პარტიის ფრაქციით იყო წარმოდგენილი. კომპლექსის ლობისტები იმედოვნებდნენ, რომ 1990-იან წლებში ანკარა კვლავ იქნებოდა ამერიკული იარაღის ერთ-ერთი სტაბილური მყიდველი.

1992 წლის დასაწყისში ჯ. ბუშის ადმინისტრაციამ, გადაწყვიტა კორექტივები შეეტანა თურქეთის მიმართ თავის პოლიტიკაში. ამერიკელი სტრატეგების შემფოთება გამოწვეული იყო პრეზიდენტ თ. ოზალის დედასამშობლოს პარტიის საპარლამენტო არჩევნებში დამარცხებითა და ს. დემირელის მემარჯვენე კონსერვატიული ჭეშმარიტი გზის პარტიის მიერ უმრავლესობის მოპოვებით. თუმცა ვაშინგტონის შიში მალევე გაქარწყლდა, რადგან თანამდებობის დაკავებისთანავე პრემიერ-მინისტრმა ს. დემირელმა მიანიშნა, რომ მხარს დაუჭერდა ერთობლივ თურქულ-ამერიკულ საგარეო-პოლიტიკურ სტრატეგიას. „თურქეთი მზად არის თავის თავზე აიღოს თურქულენოვანი რესპუბლიკების მეურვეობა“, - განაცხადა ს. დემირელმა დსთ-ს ცენტრალური აზიის რესპუბლიკების მეთაურებთან შეხვედრის შემდეგ დავოსის მსოფლიო ეკონომიკურ ფორუმზე.

1992 წლის 15 თებერვალს ს. დემირელი ოფიციალური ვიზიტით ეწვია ვაშინგტონს, სადაც მან დაადასტურა თურქეთის დაინტერესება აშშ-თან ურთიერთობების განვითარებით, მაგრამ ამასთანავე განაცხადა, რომ თავს არ თვლიდა „ამერიკულ პუდელად“, ამით მიანიშნა, რომ

სწორედ ასეთ როლს თამაშობდა პრეზიდენტი თ. ოზალი. თურქეთის პრემიერ-მინისტრის ამგვარმა პოზიციამ ერთგვარი დამაბულობა შეიტანა ორი ქვეყნის ურთიერთობაში, თუმცა სერიოზული გავლენა საერთო მდგომარეობაზე მას არ მოუხდენია.

XX საუკუნის 90-იან წლებში, თურქეთმა მონაწილეობა მიიღო ყველა იმ აქციაში, რომელიც მოაწყვეს ახლო აღმოსავლეთში დასავლეთის სახელმწიფოებმა. ის მონაწილეობდა 1990-1991 წლების კოალიციაში, რომელიც შექმნილი იყო ქუვეითიდან ერაყის საოკუპაციო ჯარის განსადევნად.

1990-იან წლებში თურქეთმა რამდენჯერმე შეიყვანა თავისი სამხედრო ნაწილები ჩრდილოეთ ერაყში მეამბოხე „ქურთისტანის მუშათა პარტიის“ ბაზების გასანადგურებლად. 1998 წელს თურქეთის მხრიდან დიდმა ზეწოლამ აიძულა სირიის ხელმძღვანელობა, არ მიეცა პოლიტიკური თავშესაფარი თურქეთის მეამბოხე ქურთების მეთაურ ა. ოჯალანისთვის და გაეძევებინა ის ქვეყნიდან.

„ცივი ომის“ დასრულების შემდეგ თურქეთის მდგომარეობის შესახებ საინტერესო განმარტებას აკეთებს თურქი მეცნიერი ნასულ უსლუ. ავტორი თავის ნაშრომში „1947 წლიდან დღემდე. თურქეთ-ამერიკის ურთიერთობათა ზოგადი პორტრეტი“, აღნიშნავს, რომ „აღმოსავლეთის ბლოკის დაშლის შემდეგ შექმნილი გაურკვეველი ატმოსფერო თურქეთის უსაფრთხოებისათვის შემაშფოთებელი იყო. კრიზისი სპარსეთის ყურის რეგიონში, იუგოსლავიაში ეთნიკური და რელიგიური კონფლიქტი, კავკასიაში სომხეთ - აზერბაიჯანის დაპირისპირება და ჩეჩნეთის ომი, ახლო აღმოსავლეთის, ბალკანეთის და ზოგადად სამხრეთ კავკასიის რეგიონში არეულობა თურქეთის რესპუბლიკას აიძულებდა დაეწყო უსაფრთხოების ზომების მიღება“. ავტორის აზრით, ასეთ გაურკვეველ და მრავალმხრივად არეულ სიტუაციაში თურქეთს ამერიკის „დახმარებით“, „მსოფლიო ჟანდარმის“ როლის თამაში შეეძლო.

საინტერესოა ზბიგნევ ბჟეზინსკის დასკვნაც, მისი აზრით, „ცივი ომის“ დასრულებისა და საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, თურქეთმა მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური როლი მოიწილა. იმ დროისათვის თურქეთის მახლობლად და შემოგარენში არსებული რეგიონული საფრთხეები, ენერგორესურსებით მდიდარ ადგილებთან სიახლოვე და გეოპოლიტიკური პოზიცია თურქეთ-ამერიკის ურთიერთობის ცენტრში მოექცა.

XX საუკუნის 90-იან წლებში, „ცივი ომის“ დამთავრებამ და პოლიტიკური სარბიელიდან თურქეთის უმთავრესი საფრთხის - საბჭოთა კავშირის „წასვლამ“, ანკარას მისცა რეგიონში დამოუკიდებლად მოქმედების შესაძლებლობა, რომელმაც უფრო აქტიური სახე მიიღო XXI საუკუნის დასაწყისში.

თავი III. თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობები 2002-2020 წლებში

3.1. თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობების პოლიტიკური იდეოლოგიები თანამედროვე ეტაპზე

XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დასაწყისში, თურქეთის რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკის მნიშვნელოვანი ელემენტი ამერიკის შეერთებულ შტატებთან სტაბილური ურთიერთობაა. აშშ-ის მიერ შეთავაზებულ და უზრუნველყოფილ გარანტიებს თურქეთისთვის, როგორც საშინაო ისე საგარეო პოლიტიკაში, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება.

„ცივი ომის“ დამთავრების შემდეგ შექმნილ ახალ საერთაშორისო წესრიგის ჩარჩოებში თურქეთმა, აშშ-თან ერთად, ურთიერთობის ახალი კურსი აირჩია. მით უმეტეს, რომ უკვე აღარ არსებობდა მისთვის ისეთი საშიში ძალა, როგორც საბჭოთა კავშირი იყო. გლობალიზაციის პროცესში კი კონკურენტუნარიანობის შესანარჩუნებლად აშშ-თან და ევროკავშირთან დაბალანსებული ეკონომიკური და პოლიტიკური პარტნიორობის უზრუნველყოფა აუცილებელი პირობა გახდა. აქედან გამომდინარე, თურქეთი დასავლეთთან დაახლოებისათვის, გლობალური ღირებულებების პარალელურად, საშინაო და საგარეო სისტემის გარდაქმნის აუცილებლობის წინაშე დადგა.

მიუხედავად იმისა, რომ დროდადრო თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობებში გაურკვეველობა და დაძაბულობა აშკარად იყო გამოხატული, მათ შორის კავშირი ყოველთვის ინარჩუნებდა სტაბილურობას. ამის მთავარი მიზეზი კი, ხშირ შემთხვევაში, საერთო ორმხრივი ინტერესები იყო. ორივე ქვეყანას მსოფლიო საკვანძო საკითხებში, მათ შორის რეგიონულში, ასევე გლობალური ძალების დაბალანსების საქმეში, სასიცოცხლო მნიშვნელობა ენიჭებათ. ანუ ამ ორ ქვეყანას შორის საგარეო ურთიერთობის მთავარი მახასიათებელი მხოლოდ მათ შორის კონკრეტულ ურთიერთობას კი არ განსაზღვრავს, არამედ, ხშირად მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში მიმდინარე მოვლენებსაც. აქედან გამომდინარე, ორივე ქვეყნის მიერ საერთო საგარეო პოლიტიკის შემუშავება, მსოფლიოში მიმდინარე პროცესების შესაბამისად სათანადო პოლიტიკის წარმოებით, პირდაპირ აისახება მათ ურთიერთობებზე. ზოგადად ძლიერი თურქულ-ამერიკული პარტნიორობა, რომელიც საერთო რეგიონულ თუ გლობალურ ხედვასა და პოლიტიკას ეფუძნება, საკმაოდ დიდ ძალისხმევასა და სიფრთხილეს მოითხოვს, რადგანაც ამა თუ იმ პროცესში, ამ ორი სახელმწიფოს გარდა, სხვა სახელმწიფოების და სხვა ძალების ჩართვის გარეშე, ანუ მათი გვერდის ავლით, ამ ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობა წარმატებული და პროდუქტიული ვერ იქნება.

დღეს თურქეთის მმართველი ძალა ცდილობს საკუთარი, დამოუკიდებელი შიდა და საგარეო პოლიტიკა გაატაროს, რომელიც გაითვალისწინებს თურქეთის ინტერესებს და არ გაიზიარებს მისი საერთაშორისო პარტნიორების ღირებულებებს, მიზნებსა და სულისკვეთებას. თურქეთი ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის წევრი ქვეყანაა, რაც მის უსაფრთხოებასა და სტაბილურობას მნიშვნელოვნად განაპირობებს, მაგრამ ბოლო პერიოდში თურქეთმა ხმამაღლა დაიწყო ნატოს ორგანიზაციის კრიტიკა. ამ მოცემულობაში, რამდენ ხანს

გასტანს თურქეთის ამგვარი პოლიტიკა, რთულად პროგნოზირებადია.

თუ თურქეთს სურს იქცეს „პირველი რანგის მსოფლიო ეკონომიკის“ და ლიბერალური დემოკრატიის ქვეყნად, მას მოუხდება აშშ-თან კავშირების გამყარება, რაც მისგან ნაწილობრივ მოითხოვს თავისი საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტების შეცვლას და მუსლიმურ სამყაროსგან რამდენადმე დისტანცირებას.

ბოლოს უნდა ითქვას ისიც, რომ თურქეთისა და დასავლეთის ურთიერთობებს ყოველთვის ახასიათებდა ცვალებადობა. თურქეთს დასავლეთთან წარსულშიც ჰქონია განსხვავებული პოზიციები, თუმცა შემდეგ კარგი ურთიერთობები ჩამოაყალიბეს. შესაძლოა, მომავალში უთანხმოება დასავლეთსა და თურქეთს შორის დასრულდეს და მათ შორის გაუგებრობას წერტილი დაესვას.

3.2. თურქეთ-ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობების გაუარესების მიზეზები 2002-2020 წლებში

XXI საუკუნის დასაწყისში თურქეთის პოლიტიკურმა ელიტამ პრეზიდენტ რეჯეფ თაიფ ერდოღანის და „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის სახით პრეტენზია განაცხადა თურქეთის რეგიონულ ჰეგემონობაზე და გამოხატა სურვილი, რომ მსოფლიო პოლიტიკურ არენაზე გამხდარიყო არა დასავლეთის ინტერესების გამტარებელი სახელმწიფო, არამედ დამოუკიდებელი მოთამაშე.

2002 წელს ხელისუფლებაში „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის მოსვლის შემდეგ, ხელისუფლების კონსოლიდაციის ხარისხის ზრდასთან ერთად პირდაპირ პროპორციულად გაიზარდა დასავლეთის მიმართ რ. თ. ერდოღანისა და მისი გარემოცვის ავტორიტარული მიდრეკილებების გამოვლენის ფაქტების რაოდენობა. ამ პროცესის პარალელურად გამკაცრდა რიტორიკა, რამაც განსაკუთრებით მწვავე სახე მიიღო 2016 წლის 15 ივლისის არშემდგარი სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ.

რ. თ. ერდოღანის უკიდურესად გაზრდილ ამბიციებსა და არაპროგნოზირებადობაზე მეტყველებს მის მიერ გაკეთებული განცხადება, სადაც ის არ ერიდება თურქეთის ჰეგემონისტური მისწრაფებების აფიშირებას. კერძოდ, მან განაცხადა, რომ ემხრობოდა პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ თურქეთის მიერ ხელმოწერილი ხელშეკრულებების გადახედვას, რომლებშიც დადგენილია თურქეთის დღევანდელი საზღვრები.

პრეზიდენტი რ. თ. ერდოღანი პრეტენზიას აცხადებს აგრეთვე მოსულის, კირკუკისა და ჩრდილოეთ ერაყის იმ ტერიტორიებზე, რომლებიც დღეს ერაყის ქურთისტანის შემადგენლობაშია, ასევე საბერძნეთის კუთვნილ დოდეკანესის კუნძულებსა და თურქეთ-სირიის საზღვრის კონკრეტულ მონაკვეთზე. ერდოღანის ეს განცხადება ადასტურებს თურქეთის არა მხოლოდ დაუოკებელ და თანამედროვე საერთაშორისო სისტემის პირობებში არაადეკვატურ სწრაფვას ერთპიროვნული რეგიონული ჰეგემონობისკენ, არამედ საერთაშორისო სამართლის პრინციპების უგულვებელყოფით ნეოოტომანური იდეოლოგიის პრაქტიკაში განხორციელებისთვის მზადყოფნას, რაც შეიძლება მისთვის ხელსაყრელ დროს, მისივე არაპროგნოზირებიდან გამომდინარე, შესაძლო ქმედებად იქცეს. რ. თ. ერდოღანის

მსგავსი რიტორიკა, ბუნებრივად იწვევს ამერიკის შეერთებული შტატების შემფოთებას და ემუქრება მის ინტერესებს რეგიონში.

თურქეთს და აშშ-ს შორის ურთიერთობების დაძაბვის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ასევე გადატრიალების მცდელობის შემდეგ რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობების საგრძნობლად გაუმჯობესება. სავარაუდოდ, ამას ხელი შეუწყო რ.თ. ერდოღანისთვის გადატრიალების მცდელობის აღკვეთისას რუსული დაზვერვის მიერ მიწოდებულმა დროულმა ინფორმაციამ. შემდგომი ორი წლის განმავლობაში მოხდა მათი კიდევ უფრო დაახლოება: თურქეთმა დადო რუსეთთან გარიგება რუსული S-400 ტიპის საზენიტო სარაკეტო სისტემის შესყიდვაზე, რასაც მოჰყვა ნატოს სარდლობის მხრიდან განცხადება, რომ გარიგების სისრულეში მოყვანისთანავე თურქეთს შეეზღუდება ალიანსის წევრი-ქვეყნების საჰაერო თავდაცვით სისტემებთან წვდომა და შესაძლოა აშშ-მა აღარ მიჰყიდოს თურქეთს შეთანხმებული F-35 ტიპის რეაქტიული თვითმფრინავები. გარდა ამისა, მოსკოვი აპირებს თურქეთში 20 მლრდ. დოლარის ღირებულების პროექტის განხორციელებას - პირველი ატომური ელექტროსადგურის აშენებას, რაც, სავარაუდოდ, მოწმობს იმას, რომ რუსეთსა და თურქეთს საკმაოდ გრძელვადიანი პარტნიორობის გეგმები აქვთ. ამასთან, 2017 წლის 18 თებერვალს, ასტანაში გამართულ სირიის სამშვიდობო სამიტზე გამოიკვეთა რუსეთის, თურქეთისა და ირანის დაახლოების პერსპექტივები, რაც განსაკუთრებით შემაშფოთებელია აშშ-ისთვის იმის გათვალისწინებით, რომ თუ მან ვერ მოახერხა ამ სახელმწიფოების პარტნიორობის თავიდან აცილება, ეს გახდება რეგიონში მისი ინტერესებისთვის უდიდესი გამოწვევა. დღეისათვის აშშ - თურქეთის ურთიერთობების მთავარი „დაძაბულობის ხაზი“ სწორედ თურქეთის ირანთან და განსაკუთრებით რუსეთთან შესაძლო პარტნიორობაზე გადის. ბოლო პერიოდში აქტუალური გახდა ინჯირლიკის ბაზის შესაძლო დახურვის საკითხიც, რაზეც ორი ქვეყნის ურთიერთობაში ყოველი მორიგი კრიზისისას მინიშნებს ან პირდაპირ იმუქრება ანკარა. აღსანიშნავია, რომ თურქეთის არაადეკვატური ქცევის გამო ინჯირლიკის ბაზა უკვე დატოვა გერმანიის სამხედრო ნაწილებმა - ისინი გადავიდა იორდანიაში არსებულ ნატოს სხვა სამხედრო ბაზაზე. რაც შეეხება აშშ-ს, თავდაცვის დეპარტამენტში ჯერ კიდევ 2017 წლის ბიუჯეტში იყო გათვალისწინებული ინჯირლიკიდან ბაზის იორდანიაში შესაძლო გადატანისთვის საჭირო ფინანსური ხარჯები. სავარაუდოა, რომ არასაჯარო დონეზე ასევე გათვლილი იქნება ამ ქმედების სტრატეგიული და პოლიტიკური ღირებულება, თუმცა ფაქტია, რომ ბაზის დახურვის შესახებ, ანკარის მუდმივი სპეკულაციების მიუხედავად, აშშ ჯერჯერობით არ ჩქარობს ამ უდიდესი სტრატეგიული მნიშვნელობის მქონე ბაზიდან საკუთარი საჯარისო ნაწილების გაყვანას.

თურქეთ-ამერიკის შეერთებული შტატების დაპირისპირების კულმინაცია გახლდათ პრეზიდენტ ჯო ბაიდენის მიერ სომეხთა გენოციდის აღიარება.

აშშ-ის პრეზიდენტის ჯო ბაიდენის მიერ სომეხთა გენოციდის აღიარებამ გვიჩვენა, რომ თურქეთის დასავლეთისგან დისტანცირებას თავისი „ფასი“ აქვს და ვაშინგტონმა ანკარასთან ურთიერთობაში შეძლო „პოლიტიკური რუბიკონის“ გადალახვა.

რეჟეფ თაიფ ერდოღანის საკმაოდ ხისტმა ნაბიჯებმა შეერთებული შტატების პოლიტიკურ ელიტაში განგაში გააძლიერა. შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, სულ უფრო ძლიერდება იმის აუცილებლობა, რომ ამერიკაში ალტერნატიულ რეალობაზე დაეწყოთ ფიქრი. ბუნებრივია, თურქეთს მტრად შეერთებულ შტატებში არავინ აღიქვამს, თუმცა ცხადია, რომ მისდამი ნდობის მაჩვენებელი საგრძნობლად შემცირდა. დასავლურ მედიაში სულ უფრო გახშირდა მოწოდებები თურქეთის დასავლური ალიანსიდან გარიცხვის შესახებ, რაც ისევ უკავშირდებოდა მის თანამშრომლობას რუსეთის ფედერაციასთან თავდაცვის სფეროში. თუმცა, გასაგებია, რომ ამგვარი მოწოდებები უფრო პოლიტიკურ ხასიათს ატარებს და რეალურად საჭიროა უფრო ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დონალდ ტრამპის დამოკიდებულება თურქეთისა და, კერძოდ, ერდოღანის მიმართ შედარებით ლოიალური გახლდათ. ამიტომ იგი საკუთარი საპრეზიდენტო ვადის ბოლომდე თავს იკავებდა თურქეთისათვის სანქციების დაწესებაზე რუსეთთან თანამშრომლობის გამო. თუმცა, მკვლევართა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ახალი ადმინისტრაციის პირობებში ამგვარი ლოიალური დამოკიდებულება უფრო მკაცრი ნაბიჯებით შეიცვლება და პრეზიდენტი ჯო ბაიდენი აღარ დაბლოკავს სანქციების პროცედურებს. თავის მხრივ, ამ საკითხთან დაკავშირებით რეჟეფ თაიფ ერდოღანსაც საკუთარი მოსაზრება აქვს. იგი ამბობს, რომ თავდაცვითი დანადგარების შეძენის გადაწყვეტილებას უცვლელს დატოვებს იმის მიუხედავად, თუ რა საპასუხო ზომები შეიძლება მოჰყვეს ამას. თუმცა, საპასუხო ზომებმაც არ დააყოვნა და, 2019 წელს, შეერთებულმა შტატებმა ოფიციალურად შეწყვიტა გამანადგურებლების, F-35-ების, პროგრამა თურქეთთან, რომლის მიხედვითაც ანკარას შეერთებული შტატებისაგან 100 ერთეული გამანადგურებელი უნდა შეეძინა. ეს ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობისათვის სერიოზული დარტყმა აღმოჩნდა, ვინაიდან აღნიშნული გამანადგურებლები დიდი სამხედრო პოტენციალით გამოირჩევა.

აუცილებლად აღსანიშნავია წლების განმავლობაში მომხდარ მოვლენათა ჯაჭვიც. საუბარია არაბულ სახელმწიფოებსა და ისრაელს შორის ურთიერთობების ნორმალიზების პროცესზე, რომელიც თავისუფლად შეიძლება მიეწეროს დონალდ ტრამპის ადმინისტრაციას. ამ მოვლენებს ორი მხარე აქვს. ერთი მხარე მისი შინაარსია. არაბულმა სახელმწიფოებმა, რომლებსაც ათწლეულებია ისრაელთან დამაბული ურთიერთობა აქვთ, დაიწყეს სამომავლო პერსპექტივებზე ფიქრი. თუმცა, მიგვაჩნია, რომ უფრო მნიშვნელოვანია საკითხის მეორე მხარე, რომლის მიღმაც უსაფრთხოების ახლებული ხედვა იმალება. თურქეთის მხარდმა როლმა შეერთებულ შტატებს ახალი საფიქრალი გაუჩინა. ერდოღანმა საკუთარი ქმედებებით თურქეთის სანდოობის მაჩვენებელი ახლო პერსპექტივაში კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა. მან გადაწყვიტა საკუთარი პოლიტიკური თუ სამხედრო ძლიერების გამოძიება, რასაც შეეძლო მომავალში ახლო აღმოსავლეთში არსებული ძალთა ბალანსი დაერღვია. შეერთებული შტატები მიხვდა, რომ ახლო აღმოსავლეთში საუდის არაბეთსა და ირანთან ერთად, თავისუფლად შეიძლებოდა გამოჩენილიყო ახალი ძალა თურქეთის სახით, რომელიც საკუთარი გავლენის გაზრდას მოისურვებდა. სწორედ ამიტომ გვესახება, რომ

ებრაულ-არაბული კოალიციების შექმნის ერთ-ერთი მიზეზი სწორედ ახალი პოტენციური საფრთხის წინააღმდეგ ზომების მიღებაა. შეიძლება ითქვას, რომ ამ ხერხით დონალდ ტრამპმა ორი კურდღელი ერთდროულად დაიჭირა. მან დაიწყო ნორმალიზების პროცესი, რაც უკვე თავისთავად უდიდესი წინსვლა და მიღწევაა და პარალელურად საფუძველი ჩაუყარა ახალ კოალიციას, რომელიც სამომავლოდ შესაძლოა ძალთა ბალანსის ახალ გარანტად მოგვევლინოს.

2021 წლის 14 ივნისს, ნატოს სამიტის ფარგლებში, აშშ-ის პრეზიდენტ ჯო ბაიდენისა და თურქეთის პრეზიდენტ რეჯეფ თაიფ ერდოღანის შეხვედრა გაიმართა, რომელზეც განსაკუთრებით დიდ იმედებს თურქული მხარე ამყარებდა, მოელოდა რა ორ ქვეყანას შორის დაგროვილი ყველა პრობლემის თუ არა, მათი ნაწილის მოგვარებას მაინც.

პრეზიდენტებს შორის გამართული შეხვედრა-მოლაპარაკებები საათ-ნახევარი გრძელდებოდა (ამ პერიოდში გაიმართა როგორც ერთი ერთზე, ისე დელეგაციების შეხვედრები) და მოიცვა არაერთი საკითხი.

ასეთი ხანგრძლივი შეხვედრების მიუხედავად, როგორც ჩანს, მხარეებმა მაინც ვერ მიაღწიეს წინსვლას. ორმხრივ ურთიერთობებში მანამდე არსებული არცერთი პრობლემა არ გადაწყვეტილა.

ცხადია, მთავარი საკითხი რუსული წარმოების S-400-ების საჰაერო საზენიტო სისტემების თემა იყო, რისი შედეგის გამოც თურქეთის წინააღმდეგ ამერიკული სანქციებია დაწესებული. ბაიდენმა ვერ დაიყოლია ერდოღანი, უარი ეთქვა რუსულ შეიარაღებაზე.

ამრიგად, მოუგვარებელი დარჩა მთავარი პრობლემა, რაც ნიშნავს, რომ არ მოიხსნება არსებული ამერიკული სანქციები (და კვლავაც დაბლოკილი იქნება F-35 გამანადგურებლების თურქეთისთვის მიწოდების საკითხიც).

საერთო ჯამში, თურქეთი შეეცადა, ბრიუსელის შეხვედრა მაქსიმალურად პოზიტიური დინამიკით წარმოეჩინა, რადგან მის ეკონომიკას, ინვესტორების მოზიდვის მიზნით, სასიცოცხლოდ სჭირდება აშშ-ის კეთილგანწყობა და დადებითი სიგნალები.

ამასთან, როგორც ჩანს, ანკარის ეს მცდელობები საკმარისი არ აღმოჩნდა მიზნის მისაღწევად. უფრო მეტიც, შეხვედრის მეორე დღეს თურქული ლირა კიდევ უფრო გაუფასურდა, დაახლოებით 1%-ით და 1 აშშ დოლარის ფასი 8,55 ლირა გახდა.

თავი IV. თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების საგარეო პოლიტიკის საკითხები „ცივი ომის“ შემდგომი პერიოდიდან XXI საუკუნის 20-იან წლებამდე

4.1. თურქეთის ახალი საგარეო პოლიტიკა „ცივი ომის“ შემდგომ პერიოდში

XXI საუკუნის დასაწყისში, 2002 წელს თურქეთის რესპუბლიკის სათავეში რეჯეფ თაიფ ერდოღანის და ისლამური მიმართულების „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის (AKP) მოსვლის შემდეგ დაიწყო ახალი პოლიტიკური ხანა, რასაც ეტაპობრივად მოჰყვა ცვლილებები ქვეყნის როგორც საგარეო, ისე საშინაო პოლიტიკაში.

თანამედროვე თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მთავარ იდეოლოგიად მიიჩნევენ, „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის ერთ-ერთ დამფუძნებელს და რ. თ. ერდოღანის თანამებრძოლს, ქვეყნის ყოფილ საგარეო საქმეთა და პრემიერ-მინისტრს პროფესორ აჰმედ დავუთოღლუს, რომელმაც თავის ფუნდამენტურ ნაშრომში „სტრატეგიული სიღრმე“, ასახა თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ძირითადი პრიორიტეტები.

აჰმედ დავუთოღლუ, თავის დოქტრინაში ავითარებს მოსაზრებას, რომ თურქეთს გააჩნია „სტრატეგიული სიღრმე“, რომელიც მას საშუალებას აძლევს გაატაროს დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკა და პრეტენზია განაცხადოს იმაზე, რომ იყოს რეგიონის ლიდერი სახელმწიფო.

როგორც ვიცით, თურქეთის რესპუბლიკა მდებარეობს ევროპისა და აზიის გასაყარზე. დოქტრინის თანახმად, სწორედ გეოგრაფიული მდებარეობისა და ისტორიული კავშირების გამო მას უჩნდება სურვილი, ჰქონდეს გავლენა ყველა ამ რეგიონზე (ახლო აღმოსავლეთის, ბალკანეთის, კავკასიის, ცენტრალური აზიის, ხმელთაშუაზღვისპირეთის, სპარსეთის ყურის და შავი ზღვის), რაც მიიჩნევა ნეოოტომანური იდეოლოგიის მთავარ თეორიულ საფუძვლად.

ის ნეოოტომანიზმად იწოდება და თურქული პოლიტიკური ვექტორის დასავლეთიდან აღმოსავლეთით გადანაცვლებას გულისმობს. XXI საუკუნის დასაწყისიდან ნეოოტომანიზმი, როგორც იდეოლოგია, თურქეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში ანგარიშგასაწევი ძალა გახდა.

ნეოოტომანიზმის იდეოლოგიით, თურქეთის რესპუბლიკამ თავი უნდა დააღწიოს ამერიკის შეერთებულ შტატების მიმართ დაქვემდებარებულ მდგომარეობას. რაც მას საშუალებას მისცემს ბრიტანეთის, საფრანგეთის, რუსეთისა და ჩინეთის მსგავსი სახელმწიფოების რანგში ჩადგეს.

სწორედ ნეოოტომანიზმი წარმოადგენს რესპუბლიკური თურქეთის ახალი საგარეო პოლიტიკის ძირითად იდეოლოგიურ მიმართულებას. რ. თ. ერდოღანმა და მისმა პარტიამ ქვეყნის საპარლამენტოდან საპრეზიდენტო მოდელზე გადასვლისას ერთ-ერთ არგუმენტად გამოიყენეს ის, რომ ქვეყანას სჭირდებოდა თითქმის ისეთივე ძლიერი და ცენტრალიზებული მმართველობა, როგორც დამახასიათებელი იყო ოსმალეთის იმპერიის პერიოდისთვის. ამასთან, პირადად პრეზიდენტის და მისი გარემოცვის მიერ მუდმივად ხდება ხაზგასმა იმაზე, რომ თურქები არიან „ოტომანთა მემკვიდრეები“ და რომ ქვეყანამ უნდა დაიბრუნოს ძველი დიდება და განამტკიცოს თავისი პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული გავლენა ოტომანთა იმპერიის ყოფილ ტერიტორიებზე.

ამგვარად, ნეოოტომანიზმი წარმოადგენს „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის ოფიციალური იდეოლოგიის ნაწილს და პოლიტიკური ელიტის მიერ წლების განმავლობაში ჩამოყალიბებული ქვეყნის ახალი იდენტობის საფუძველს. მიუხედავად იმისა, რომ „სტრატეგიულ სიღრმეში“ არსადაა პირდაპირი მითითება თურქეთის რეგიონულ ჰეგემონობაზე, ანალიტიკოსთა უმრავლესობა, განსაკუთრებით დასავლეთში, მიიჩნევს, რომ დოქტრინაში ხსენებული გავლენის სფეროების გაფართოება რეალურად

სხვა არაფერია, თუ არა რეგიონში თურქეთის ერთპიროვნული ჰეგემონობის აღდგენა, თუმცა ამჯერად თანამედროვე ეპოქაზე მორგებული საშუალებებით, კერძოდ, პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ექსპანსიის და „რბილი ძალის“ სხვა ინსტრუმენტების გამოყენებით.

თურქეთის საგარეო პოლიტიკური კურსის შეცვლა „ცივი ომის“ შემდგომ პერიოდში განპირობებულია მმართველი ელიტის მიერ თურქეთის საერთაშორისო და რეგიონული როლის მანამდე არსებულისგან განსხვავებული აღქმით და შესაბამისად, თურქეთის ახალი იდენტობით. ამასთან, თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობების გაუარესება, ძირითადად, გამოწვეულია თურქეთის საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების შეცვლით, ხოლო სხვა მიზეზები („ქურთულ საკითხთან“ დაკავშირებული აზრთა სხვადასხვაობა, 2016 წლის გადატრიალების მცდელობის შემდგომი მოვლენები, თურქეთის მმართველი პარტიის მიერ დანერგილი მართვის ავტორიტარული მეთოდები, ქვეყნის აქტიური რეისლამიზაცია და სხვ.) წარმოადგენს მხოლოდ დამატებით, მეორეულ ფაქტორებს. ჰიპოთეზას, რომლის თანახმად ქვეყნის საგარეო კურსის შეცვლა, ძირითადად, პოლიტიკური ელიტის მიერ თურქეთის როლის განსხვავებული აღქმითაა გამოწვეული, ხსნის სტრუქტურალიზმის თეორია, რომლის თანახმად სახელმწიფო აქტორის ქმედებებს განსაზღვრავს მისივე აღქმები და იდეები და არა გარეთ არსებული ობიექტური სოციალური რეალობა. ამ აღქმების და იდეების შეცვლა კი შესაბამისად იწვევს სახელმწიფოს ქმედებების, მათ შორის, საგარეო პოლიტიკის ცვლილებას.

4.2. თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობები და სომეხთან დაკავშირებული საკითხი

„ცივი ომის“ შემდგომ ეტაპზე, თურქეთ - აშშ-ს შორის დამაბულობის ერთ-ერთ მიზეზად ითვლება სომეხთა გენოციდის აღიარების საკითხი. 1915 წლის 24 აპრილს კონსტანტინეპოლში დაიწყო სომეხთა ინტელექტუალური ელიტის წარმომადგენელთა მასობრივი დაკავება. მათ სიაში მოხვდნენ სხვადასხვა პოლიტიკური ხედვისა და პროფესიის ადამიანები: მწერლები, მსახიობები, მომღერლები, მასწავლებლები, ექიმები, იურისტები, ჟურნალისტები, ბიზნესმენები, პოლიციელები და რელიგიური ლიდერები; მთავარი ფაქტორი, რომლითაც ისინი ერთმანეთთან იყვნენ დაკავშირებულნი იყო ეროვნება და საზოგადოებრივი მდგომარეობა. გამოჩენილი სომეხი მოღვაწეების დაკავება მცირე შესვენებებით გრძელდებოდა მაისის ბოლომდე. სომეხური მხარე თვლის, რომ 1915 - 1918 წლებში, სულ დაიღუპა 1,5 მილიონზე მეტი სომეხი. დანარჩენები გაიქცნენ ან გადაასახლეს მესოპოტამიაში, ლიბანსა და სირიაში, უდაბნოს გავლით, სადაც ბევრი მათგანი შიმშილითა და ავადმყოფობით დაიღუპა. ერთ მილიონზე მეტი ლტოლვილი სომეხი გაიფანტა მთელს მსოფლიოში.

თავის დროზე, აშშ-ის კონგრესის საერთაშორისო ურთიერთობების კომიტეტმა მიიღო რეზოლუცია, რომელიც გმობდა ოსმალეთის მიერ XX საუკუნის დასაწყისში სომეხების მასობრივი გენოციდის ფაქტს, თუმცა პრეზიდენტის ადმინისტრაციის ზემოქმედების შედეგად ამგვარი რეზოლუცია მოიხსნა კონგრესის მუშაობის დღის წესრიგიდან. მიუხედავად ამისა, ოფიციალურ ანკარას მწვავე რეაქცია ჰქონდა კომიტეტის

გადაწყვეტილებაზე და მან დაუყოვნებლივ გამოიწვია კონსულტაციებისთვის თავისი ელჩი აშშ-დან. აღსანიშნავია, რომ თურქეთმა ანალოგიური ნაბიჯი 2007 წელსაც გადადგა, როდესაც კონგრესის კომიტეტმა ე.წ. „სომხური რეზოლუცია“ მიიღო (გენოციდთან დაკავშირებით დადგენილების მიღების მცდელობას ჰქონდა ადგილი 1974 და 1985 წლებშიც, თუმცა უშედეგოდ). მართალია, ამის შემდეგ ელჩი მალევე დააბრუნეს ვაშინგტონში, მაგრამ ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობა საგრძნობლად გაცივდა და თურქეთში აშშ-ის რეიტინგი მკვეთრად დაეცა, რასაც ამ ქვეყნის მოსახლეობის საგარეო პოლიტიკური სიმპათიების გამოსავლენად ჩატარებული სოციოლოგიური გამოკითხვებიც ადასტურებდა. კერძოდ, 2001 წლის იანვრის ბოლოს თურქულმა გაზეთმა „ჯუმჰურიეთმა“ გამოაქვეყნა ანკარის უნივერსიტეტის სოციოლოგების მიერ ჩატარებული გამოკითხვის შედეგები, რომლის მიხედვით რესპოდენტთა მხოლოდ 9,9% თვლიდა, რომ უპირატესობა აშშ-თან დაახლოებას უნდა მიენიჭოს.

აშშ-ის მიერ სომეხთა გენოციდის აღიარების საკითხის პერიოდულად წინ წამოწევა ანკარის „დაშინებას“ ისახავდა და ისახავს მიზნად. ამის პასუხად „დაე, ნურავინ იფიქრებს, რომ თურქეთი შიშით გადადგამს ისეთ ნაბიჯებს, რომლისაც არ სჯერა,“ - განაცხადა თურქეთის იმჟამინდელმა საგარეო საქმეთა მინისტრმა, ა. დავუთოღლუმ, მიუნხენში აშშ-ის სახელმწიფო მდივნის პირველ მოადგილესთან - ჯეიმს სტეინბორგთან შეხვედრის შემდეგ. მისივე სიტყვებით, კონგრესის კომიტეტის მიერ მიღებული დადგენილება არ ემსახურებოდა არც თურქეთის, არც სომხეთის, არც აშშ-ის ინტერესებს და სარგებლის ნაცვლად მხოლოდ ზიანის მომტანი იყო.

აშშ-ის თითქმის ყველა პრეზიდენტს ჰქონდა სომხური ლობისთვის მიცემული წინასაარჩევნო დაპირება გენოციდის აღიარების თაობაზე. თუმცა, გაპრეზიდენტების შემდეგ ისინი ითვალისწინებდნენ ამ საკითხის მიმართ თურქეთის დამოკიდებულებას და თავს იკავებდნენ აღიარებისგან.

ჯ. ბაიდენის წინამორბედები უფრო ხოლოდნენ თურქეთთან ურთიერთობების გაუარესებას და სიტყვა „გენოციდის“ ღიად თქმას ერიდებოდნენ. როგორც წესი, ამერიკის ლიდერები იყენებდნენ სომხურ ტერმინს „Meds Yeghern“, რაც „უდიდეს ბოროტებას“ ნიშნავს.

ჯ. ბაიდენმა კი, რომელსაც ჯერ კიდევ ვიცე-პრეზიდენტობის პერიოდიდან მოყოლებული არცთუ ისე თბილი ურთიერთობა აკავშირებდა პრეზიდენტ რ. თ. ერდოღანთან, მანამდე არსებული ყველა ტაბუ დაარღვია და შემდეგი ნაბიჯი გადადგა. გენოციდის აღიარების საკითხში გასათვალისწინებელია ის ფაქტორიც, რომ შეერთებული შტატების პოლიტიკური ელიტა (როგორც დემოკრატები, ისე რესპუბლიკელები) საკმაოდ შემფოთებულია ბოლო პერიოდში ნათლად გამოკვეთილი თურქეთის ქმედებებით, რომელთა მიზანიცაა ვაშინგტონისგან მაქსიმალურად დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკის გატარება რეგიონში. ამერიკელები სწორედ ამ კონტექსტში განიხილავენ თურქეთის მიერ რუსული წარმოების საჰაერო თავდაცვის სისტემების S-400-ების შეძენის ფაქტს, რასაც, მართალია, შედარებით მსუბუქი, მაგრამ ფსიქოლოგიურად მაინც მნიშვნელოვანი ამერიკული სანქციების ამუშავება მოჰყვა.

გენოციდის აღიარებისთვის შესაფერისი დროის შერჩევას ვაშინგტონმა, სავარაუდოდ, ის ფაქტიც გაითვალისწინა, რომ თურქეთი ამ ეტაპზე სერიოზულ ეკონომიკურ სირთულეებს (კოვიდით გამოწვეული ლოკდაუნებით განპირობებული სოციალურ-ეკონომიკური ხასიათის პრობლემები, ქვეყნიდან დასავლური ინვესტიციების გადინება, თურქული ლირის გაუფასურება, გაზრდილი უმუშევრობა, სავალუტო რეზერვების შემცირება და ა.შ.) განიცდის და მას არ აქვს იმ ფუფუნების საშუალება, რომ ქმედითი ნაბიჯები გადადგას აშშ-ის წინააღმდეგ, რაც უპირველესად ისევე ანკარასა და მის ეკონომიკას დააზარალებდა.

ამერიკის შეერთებული შტატების მიერ სომეხთა გენოციდის აღიარება ასევე წარმოადგენს მხარდაჭერას სომხეთის პროდასავლელი პრემიერ-მინისტრის - ნიკოლ ფაშინიანის მიმართ, რომლის ხელისუფლებიდან ჩამოშორებასაც რუსეთში დიდი ხანია ცდილობენ.

ბუნებრივია, რომ თურქულმა მხარემ მკაცრი პროტესტი გამოთქვა ვაშინგტონის ამ გადაწყვეტილების მიმართ.

ვაშინგტონის მიერ სომეხთა გენოციდის აღიარებას გამოეხმაურა თურქეთის საგარეო საქმეთა მინისტრი მევლუთ ჩავუშოღლუ და აღნიშნა, რომ ანკარა „გმობს ამ განცხადებას, რომელიც მხოლოდ და მხოლოდ პოპულიზმს ეყრდნობა“. ოფიციალურ განცხადებაში მინისტრმა აღნიშნა, რომ აშშ-ში „ისტორიულ ფაქტებს ამახინჯებენ“ და გენოციდის აღიარება არასდროს იქნება მიღებული თურქი ხალხის ცნობიერებაში, ასევე ის ღრმა ჭრილობას მიაყენებს ხალხს, რომლის ურთიერთნდობას და მეგობრობას ძირს უთხრის. სამინისტროში აშშ-ს „ამ სერიოზული შეცდომის“ გამოსწორებისკენ მოუწოდეს.

აშშ-ის პრეზიდენტის მიერ 106 წლის წინანდელი მოვლენების გენოციდად აღიარება ცალსახად პოლიტიკური ნაბიჯია, რომელსაც თავისი მიზნები და ამოცანები აქვს. ეს, თავის მხრივ, არაერთგვარ დამოკიდებულებას იწვევს საერთაშორისო არენაზე და საინტერესოს ხდის თურქეთის პოზიციას ახალ რეალობაში.

აშშ-ის პრეზიდენტის, ჯო ბაიდენის, მიერ სომეხთა გენოციდის აღიარებამ გვიჩვენა, რომ თურქეთის დასავლეთისგან დისტანცირებას თავისი „ფასი“ აქვს და ვაშინგტონმა ანკარასთან ურთიერთობაში შეძლო „პოლიტიკური რუბიკონის“ გადალახვა.

ვაშინგტონს შესაძლოა მიზადონ მისმა მოკავშირე შედარებით მცირე ზომისა და წონის ქვეყნებმა, რაც დამატებით დისკომფორტს შეუქმნის ანკარას საერთაშორისო არენაზე.

ვაშინგტონმა ამ აღიარებით მხარი დაუჭირა პროდასავლურ ძალებს (უპირველეს ყოვლისა, ფაშინიანსა და მის პოლიტიკურ პარტიას) სომხეთში დაგეგმილ საპარლამენტო არჩევნებში, სადაც ძირითადი ბრძოლა სწორედ პრორუსულ და პროდასავლურ ძალებს შორის უნდა გამართულიყო.

4.3. თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობები და ისრაელის საკითხი

XXI საუკუნის დამდეგისათვის, თურქეთი ისრაელისათვის, სიახლოვით, მეორე ადგილზე იყო, აშშ-ის შემდეგ. მიუხედავად ტრადიციული მოკავშირეობისა, დღეისათვის ურთიერთობა ამ ორ სახელმწიფოს შორის საგრძნობლად გაცივდა.

უკანასკნელ პერიოდში თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობები განიცდიან სერიოზულ კრიზისს, რომლის ერთ-ერთ საფუძველს წარმოადგენს ისრაელისა და ირანის მიმართ თურქეთის მიდგომის სხვადასხვა ასპექტები. შეიძლება ითქვას, რომ ორმხრივი ურთიერთობები აშშ-ის ორ მოკავშირეს - თურქეთსა და ისრაელს შორის თავის დროზე გართულდა ღაზაში მცხოვრები პალესტინელების მდგომარეობის გამო.

ამ მხარეებს შორის ურთიერთობების გაფუჭების საწყისად მიიჩნევენ 2008 წლის დეკემბერში ისრაელის მიერ ღაზას სექტორში განხორციელებულ ანტიტერორისტულ ოპერაციას „ჩამოსხმული ტყვია“ (Operation „Cast Lead“). თურქეთმა აღნიშნული ოპერაცია მკაცრად გააკრიტიკა, ერდოღანმა იგი „კაცობრიობის წინაშე ჩადენილ სერიოზულ დანაშაულად“ აღიარა და ისრაელის პრემიერ-მინისტრთან თანამშრომლობა გაწყვიტა. მომდევნო ინციდენტს ადგილი ჰქონდა 2009 წელს მსოფლიო ეკონომიკურ ფორუმზე, დავოსში (შვეიცარია), სადაც ერდოღანმა მკაცრად გააკრიტიკა ისრაელის პრეზიდენტი შიმონ პერესი, მას მატყუარა და მკვლელი უწოდა ღაზის სექტორში სამხედრო ოპერაციის ზედმეტად მკაცრად ჩატარების გამო, მან ასეთი სიტყვებით დაასრულა საუბარი შიმონ პერესთან: „თქვენ, ებრაელებმა, კარგად იცით, როგორ დახოცოთ ადამიანები!“.

თურქეთ-ისრაელს შორის დამაბულობამ პიკს მიაღწია 2010 წლის 31 მაისს, როცა ისრაელმა იერიში მიიტანა თურქეთის დროშის ქვეშ მცურავ გემ „მავი მარმარაზე“, რომელსაც ჰუმანიტარული ტვირთი უნდა შეეტანა პალესტინაში და ეს თავდაცვის აუცილებლობით ახსნა.

ისრაელთან ურთიერთობების დამაბუა აისახა თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობებზეც. 2010 წელს პრეზიდენტმა ობამამ განაცხადა, რომ თურქეთის სანდო სტრატეგიულ პარტნიორობაში ეჭვის შეტანა უარყოფით გავლენას მოახდენს აშშ-თურქეთის ურთიერთობებზე, განსაკუთრებით სამხედრო სახის დახმარებაზე, რაც გულისხმობდა უთანხმოებას უპილოტო თვითმფრინავების გაყიდვაზე.

თურქეთის ყოველი ნეგატიური ნაბიჯი ისრაელის მიმართ პირდაპირ მოქმედებს თურქეთ-ამერიკის ურთიერთობებზე. სულ უფრო მეტია განაწყენებულთა გამოსვლები ამერიკის კონგრესში, პრესასა და ზოგიერთ საზოგადოებრივ ორგანიზაციაში. ებრაულ ლობს, რომელიც მრავალი წლის მანძილზე მხარს უჭერდა თურქეთს, შეეძლო შეცვალა თავისი მიდგომა. ასეთმა მდგომარეობამ ამერიკის ადმინისტრაცია მძიმე პოზიციაში ჩააყენა.

ამრიგად, ამერიკული ადმინისტრაცია ცდილობს გაგებით ააგოს ურთიერთობები ანკარასთან და შეარბილოს მისი დამოკიდებულება ისრაელთან. ამასთან, შემდეგი არგუმენტები მოჰყავთ: „ისრაელთან ურთიერთობების გაწყვეტა მნიშვნელოვნად გაზრდის

დაძაბულობას რეგიონში. ასეთი ვითარება კი არ აწყობს არც თურქეთს და არც ამერიკას. აუცილებელია ურთიერთობათა შერბილება“.

4.4. თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობები და ირანის საკითხი

აშშ-სა და თურქეთს შორის დაძაბულობის მესამე წყარო იყო ირანის საკითხი. ვაშინგტონს მიაჩნდა, რომ ირანის შემაკავებელი დიპლომატიური საშუალებები ამოწურულია. ეს კი ხელს არ აძლევდა თურქეთს, რომელიც ცდილობდა ირანთან კარგი ურთიერთობის შეინარჩუნებას და ყველა პრობლემის მშვიდობიანი გზით მოაგვარებას. რ. თ. ერდოღანის განცხადებით, „დიპლომატიას, დიპლომატიას და მხოლოდ დიპლომატიას შეუძლია ირანული პრობლემის მოგვარება“.

აშშ-ს უკიდურესად აღიზიანებდა თურქეთის მიერ ირანის ბირთვული პროგრამის თუნდაც ნაწილობრივი მხარდაჭერა. შეიძლება ითქვას, რომ იმ მომენტში ანკარა თეირანის ისლამური დიქტატურის დიპლომატიურ მოკავშირედ იქცა. თურქეთი და ირანი ცდილობდნენ ბირთვული სათბობის გაცვლის იმ გეგმის რეანიმირებას, რომელიც ობამას ადმინისტრაციამ 2009 წელს ახსენა.

ცხადია, თურქეთმა, გაეროს უშიშროების საბჭოს არამუდმივმა წევრმა, 2010 წლის მარტში ირანისათვის დამატებითი სანქციების შემოღებაზე უარის თქმით, დასავლეთის უკმაყოფილება გამოიწვია.

აღსანიშნავია, თურქეთის პრეზიდენტ რეჯეფ თაიფ ერდოღანის 2010 წლის ვიზიტი ირანში, სადაც მან ბრალი დასდო დასავლეთს „ორმაგი სტანდარტებით მოქმედებაში“ და ირანის მიმართ უსამართლო დამოკიდებულებაში, ამასთან განაცხადა, რომ „ხმები ირანის სამხედრო ბირთვული პროგრამის შესახებ დაუსაბუთებელია და შესაძლოა სიმართლეს არ შეესაბამებოდეს“. უნდა ითქვას, რომ აღნიშნული პოზიცია თურქეთის მხრიდან მოულოდნელი იყო დასავლეთისათვის.

თურქეთი ძალიან აქტიურად იყო ჩართული ირანისა და 5+1 ფორმატის მოლაპარაკებებში, რომელიც გაიმართა 2013 წლის 26 თებერვალს, ყაზახეთში და რომელშიც მონაწილეობდა ამერიკის შეერთებული შტატები, საფრანგეთი, რუსეთი, ჩინეთი, ბრიტანეთი და გერმანია. პრობლემა მშვიდობიანად მოგვარდა და ირანი სანქციებისგან ნაწილობრივ გათავისუფლდა.

ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა ირანს სანქციები დაუწესა. ირანული მედიის ინფორმაციით, ვაშინგტონის ე.წ. შავ სიაში მოხვდა სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში, ჰონკონგსა და ჩინეთში განთავსებული ცხრა საწარმო და სამი ირანელი კერძო პირი, რომლებსაც აშშ-ის ხელისუფლება ირანულ ნავთობქიმიურ პროდუქტებზე „მნიშვნელოვან გარიგებებში“ ადანაშაულებს.

კორონავირუსის პანდემიის ფონზე, ჩინეთმა და რუსეთმა, აშშ-ს ირანის წინააღმდეგ დაწესებული სანქციების გაუქმებისკენ მოუწოდეს.

ანკარის ამჟამინდელი კურსი ირანს საშუალებას აძლევს ეკონომიკური ზეწოლისადმი უფრო გამძლე იყოს და რეგიონში თავისი გავლენის გაძლიერებას შეუწყოს ხელი, რაც მომავალში, სტრატეგიული თვალსაზრისით, შეიძლება ყველაზე არასწორი გათვლა გახდეს

თურქეთის მხრიდან. თუმცა, სუნიტური თურქეთის და შიიტური ირანის კონკურენციამ, დღეს ახლო აღმოსავლეთში შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, შეიძლება მიიღოს მწვავე და ღია ხასიათი.

4.5. ქურთების საკითხი თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობებში

XX საუკუნის ბოლოს, ქურთები მრავალჯერ მოქცნენ თურქეთისა-აშშ-ის ყურადღების ცენტრში.

XXI საუკუნის 10-იან წლებში არაბულ სამყაროში დაწყებულმა რევოლუციურმა ტალღამ - „არაბულმა გაზაფხულმა“, 2011 წელს სირიაც მოიცვა. საზოგადოების მხრიდან გამოხატულ მშვიდობიან პროტესტს სირიის ლიდერ ბაშარ ასადის რეჟიმმა არაპროპორციული ძალის გამოყენებით უპასუხა, რადგან მის მთავარ მიზანს ხელისუფლების შენარჩუნება წარმოადგენდა. სირიელი ხალხის ერთი ნაწილის გამოსვლის მოტივი იყო ის, რომ სუნიტურ უმრავლესობას მართავდა ალავიტური უმცირესობა. ამის წინააღმდეგ გამოსული პროტესტანტები მოითხოვდნენ ადამიანის უფლებების დაცვას და ქვეყანაში დემოკრატიული მმართველობის შემოღებას. ასადმა კი მათ ცეცხლი გაუხსნა და აგრძობინა ყველას, რომ სირიაში რეჟიმის შეცვლა არ მოხდებოდა ისე, როგორც მოხდა სხვა არაბულ ქვეყნებში. მთავრობის მხრიდან მსგავს მოქმედებას მოჰყვა ის, რომ სირიის არმიის ნაწილი გადავიდა ოპოზიციის მხარეს და გამოაცხადა, რომ იწყებდა ბრძოლას ასადის რეჟიმისგან გასათავისუფლებლად, მაგრამ ასადისადმი ოპოზიცია ვერ აღწევდა წარმატებას, რასაც მოჰყვა უცხოელი რადიკალი მებრძოლების შემოსვლა სირიაში. მათ მხარდაჭერა აღუთქვეს ოპოზიციას და დაიწყეს ბრძოლა ქვეყნის ხელისუფლების წინააღმდეგ. შემდეგ ეს რადიკალური ჯგუფი გაიყო ორ ნაწილად და გაჩნდა ე.წ. ისლამური სახელმწიფო, ხოლო მეორე ნაწილმა გააგრძელა ალ-ქაიდასთან თანამშრომლობა.

ქურთების უმრავლესობას სუნიტები წარმოადგენენ, ისინი სხვა ეთნოსებისა და კონფესიების წარმომადგენლებთან ერთად ცდილობენ მკვეთრად ეგალიტარული (თანასწორი) მმართველობის სისტემის ჩამოყალიბებას. ქურთი მებრძოლები ერთ-ერთ საუკეთესო ჯარისკაცებად მიიჩნევიან, ისინი ეფექტურად იბრძვიან ტერორისტული ორგანიზაციების წინააღმდეგ. მათ უშუალო მხარდაჭერას უწევს ხმელეთიდან ერაყული, ქურთული საბრძოლო დანაყოფები ე.წ. „ფემერგას“ მებრძოლები და ჰაერიდან აშშ-ის ავიაცია. თურქეთის ხელისუფლება ქურთების „სახალხო დაცვის შენაერთებს“ (YPG) მის ტერიტორიაზე მოქმედი ტერორისტული ორგანიზაციის „ქურთისტანის მუშათა პარტიის“ (PKK) (თურქები მას ტერორისტულ ორგანიზაციად მიიჩნევენ) სირიულ ნაწილად მიიჩნევენ და მის წინააღმდეგ არაოფიციალურად საბრძოლო მოქმედებებს აწარმოებს, თუმცა 2018 წელს (24 იანვარი - 24 მარტი) თურქეთმა ქურთების წინააღმდეგ ფართომასშტაბიანი სამხედრო ოპერაცია - „პალმის რტო“ - განახორციელა. სამოქალაქო ომის დაწყებამდე სირიასა და თურქეთს შორის დამთბარი ურთიერთობის მიუხედავად, რომელიც სირიიდან ქურთების ლიდერის აბდულა ოჯალანის გაძევებას მოჰყვა, ქვეყანაში საპროტესტო გამოსვლების (2011 წელი) შემდგომ თურქეთმა ასადის გადადგომას დაუჭირა მხარი. უშუალოდ აშშ-სა და თურქეთს შორის დაპირისპირების მთავარი პრობლემა სირიის

კონფლიქტში გახდა ქურთული სამხედრო დანაყოფების არსებობა, კერძოდ, სირიაში მოქმედი ქურთების მუშათა პარტია. წლების განმავლობაში აშშ და თურქეთი ზაშარ ასადის რეჟიმის წინააღმდეგ მეომარი დასავლური კოალიციის წევრები იყვნენ და მათ საერთო მიზანი ამოძრავებდა. უკანასკნელ პერიოდში ვითარება საგრძნობლად შეიცვალა. აშშ-მა და თურქეთმა ასადის მთავრობის შეცვლის სურვილზე მეტად პრიორიტეტულად დაისახეს ტერორისტული ორგანიზაცია „ისლამური სახელმწიფოს“ წინააღმდეგ ბრძოლა და მისი ლიკვიდაცია. სწორედ ეს იქცა მათ ურთიერთობებში დამაბულობის ერთ-ერთ მიზეზად, რომელიც მათ შორის იდეურმა სხვადასხვაობამ და ინტერესთა კონფლიქტმა წარმოშვა. მიუხედავად იმისა, რომ ისლამურ სახელმწიფოსთან ბრძოლაში თურქეთი აშშ-ის კოალიციის წევრი იყო, მას არაერთხელ გაუკრიტიკებია ვაშინგტონი SDF-ს მხარდაჭერის გამო. ამასთანავე, ის ხელს უშლიდა ალიანსს, რომ სირიის ჩრდილოეთი საზღვარი დაემორჩილებინა. თურქეთისთვის ქურთები და მათგან გამომდინარე შესაძლო კრიზისები ძლიერი სახელმწიფოს შენარჩუნების და ტერიტორიული მთლიანობით არსებული სტაბილური მდგომარეობის დესტაბილიზაციისაკენ მიმართული ნაბიჯი იყო, შესაბამისად, მან მიუღებლად ჩათვალა აშშ-ის მხრიდან ქურთების მიმართ დახმარება. თურქეთის მიზანია, რომ ქურთების სახალხო თავდაცვის შეიარაღებული დანაყოფები საკუთარი საზღვრიდან რაც შეიძლება შორს გაიყვანოს და დიდი ბუფერული ზონა შექმნას თურქეთში მცხოვრებ ქურთებსა და სეპარატისტულად განწყობილ სირიელ ქურთ მეამბოხეებს შორის, რადგან მიაჩნია, რომ ისინი თურქეთის სახელმწიფოს უსაფრთხოებისთვის საშიშროებას წარმოადგენენ. გარდა ამისა, თურქეთის სასაზღვრო რეგიონში 3,5 მილიონი სირიელი ლტოლვილი ცხოვრობს და ანკარა აპირებს, მათი ნაწილი სწორედ ქურთებისგან გათავისუფლებულ ტერიტორიაზე გადაასახლოს. თუმცა აღსანიშნავია ის წვლილი, რაც ქურთულმა სამხედრო დანაყოფებმა გაიღეს ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში და ისლამური სახელმწიფოს დამარცხებაში. ქურთები მნიშვნელოვნად გააქტიურდნენ და პოლიტიკურთან ერთად საკმაოდ ძლიერი სამხედრო ძალაც ჩამოაყალიბეს ისლამური სახელმწიფოს წინააღმდეგ. აღსანიშნავია, რომ სირიელი ქურთების შეიარაღებული ძალები – YPG – „სახალხო თავდაცვის რაზმები“ ერთ-ერთი ყველაზე მოწესრიგებული, მომზადებული და მოტივირებული ძალაა სირიის კონფლიქტში, რომელიც დღემდე ყველაზე აქტიურად იბრძოდა „ისლამური სახელმწიფოს“ წინააღმდეგ. ამ გარდამავალ პერიოდში, გასათვალისწინებელია თურქეთის საკმაოდ რთული მდგომარეობაც. ერთი მხრივ, ანკარამ ჩამოაყალიბა ორმხრივი, კარგი ურთიერთობები როგორც რუსეთთან, ასევე ირანთან, თუმცა, რეგიონში მათი პოზიციებისა და გავლენის ზრდა მას ნაკლებად აწყობს. მეორე მხრივ, თურქეთისთვის განსაკუთრებით მგრძნობიარე ქურთების საკითხი ჩრდილს აყენებს ანკარის მჭიდრო პარტნიორობას აშშ-თან, რადგან ვაშინგტონი ერაყშიც და სირიაშიც ქურთებთან მჭიდროდ თანამშრომლობს. მდგომარეობის გამოსასწორებლად, აშშ-მა გადაწყვიტა შუამავლის ფუნქცია ეკისრა და ორივე მხარეს კომპრომისული გადაწყვეტილების მიღებაში დახმარებოდა. საერთო კონსენსუსის ფონზე გადაწყვიტეს სირიის ჩრდილოეთით უსაფრთხო ბუფერული ზონის შექმნა. ქურთებს ეკისრებოდა ვალ-

დებულება, რომ ისინი დაშლიდნენ სამხედრო ბაზებსა და სასაზღვრო ტერიტორიიდან მძიმე არტილერიასა და შეიარაღებას გაიტანდნენ. სტაბილურობის საგარანტიოდ შეიქმნებოდა კოორდინირების ერთობლივი ჯგუფი და ტერიტორიის პატრულირებას მოახდენდა. თურქეთის პრეზიდენტი, რეჯეფ თაიფ ერდოღანი, აშშ-ს მოუწოდებდა დროში არ გაეწელა შეთანხმების პირობები, წინააღმდეგ შემთხვევაში შესაბამის მკაცრ ზომებს მიიღებდა და დაიწყებდა საომარ მოქმედებებს ქურთების წინააღმდეგ. საკმაოდ მყიფე და დამაბული რეალობის პირობებში აშშ-ის პრეზიდენტმა, დონალდ ტრამპმა, ყველასთვის მოულოდნელად ამერიკელი სამხედროების სირიიდან გაყვანა გადაწყვიტა, რამაც, რა თქმა უნდა, უკმაყოფილება გამოიწვია როგორც აშშ-ის წარმომადგენლობით პალატაში, ასევე პარტიორ სახელმწიფოთა და პოლიტიკოსების მხრიდან. მათი აზრით, აშშ-ის ეს გადაწყვეტილება თურქეთთან მიმართებით დათმობაზე წასვლას გულისხმობდა. საკმაოდ დიდი იმედგაცრუება განიცადა ქურთულმა მხარემ, მათთვის ტრამპის ეს გადაწყვეტილება ზურგში დანის ჩარტყმას ნიშნავდა, რადგან აშშ-ის მთავარი დასაყრდენი აისის-თან ბრძოლაში და მათ დამარცხებაში სწორედ ქურთები იყვნენ და როდესაც აშშ-ს მედიატორის როლი უნდა ეკისრა მათსა და თურქეთს შორის, სწორედ ამ დროს აღმოჩნდა თამაშარე მდგომარეობაში. მოვლენების მსგავსი სცენარით განვითარებისა და საერთაშორისო ექსპერტების მკაცრი კრიტიკის შემდეგ ტრამპმა განცხადება გააკეთა, რომელიც გულისხმობდა მუქარას თურქეთის მიმართ, თუკი ისინი დაარღვევდნენ აშშ-ის ინტერესებს და შეულახავდნენ ავტორიტეტს. თუმცა თურქეთი არ აპირებდა საკუთარი პოლიტიკის შეცვლას და აგრძელებდა ისეთ მოქმედებას, რომელიც აშშ-ის გაღიზიანებას იწვევდა.

საერთოდ კი უნდა აღინიშნოს, რომ თურქეთში თავის დროზე ოფიციალურ დონეზე ქურთების სახელის ხსენებაც არ შეიძლებოდა: ისინი ჯერ „მთიელ თურქებად“ შემდეგ კი „აღმოსავლეთის თურქებად“ იწოდებოდნენ.

2002 წლის 3 აგვისტოს თურქეთის დიდმა ეროვნულმა კრებამ (პარლამენტმა) ისტორიული გადაწყვეტილება მიიღო: შეარბილა აკრძალვა ქურთულ ენაზე სწავლებისა და რადიოსა და ტელევიზიაში გადაცემების შესახებ და ამით დე ფაქტო სცნო ქურთული ენისა და შესაბამისად, ქურთი ხალხის არსებობა თურქეთის ტერიტორიაზე.

2009 წელს თურქეთის სახელმწიფო ტელევიზიამ გახსნა 24 საათიანი ტელეარხი ქურთულ ენაზე. 2010 წლიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთ ანატოლიაში, სადაც ქურთები უმრავლესობაა, დაიწყო ქურთულ-თურქულად შედგენილი ქორწინების მოწმობების გაცემა, დასახლებული პუნქტებისა და გზის მიმართულების ორ ენაზე მითითება. ეს თურქეთის მმართველი „სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის“ იმდროინდელი ლიბერალური დამოკიდებულების მაჩვენებელი იყო, მაგრამ ანკარა არ დაუშვებდა ქურთების ტერიტორიულ ავტონომიას თავის ქვეყანაში.

სირიის არაბულ რესპუბლიკაში, ქურთები ტერიტორიულ ავტონომიაზე ხმამაღალ პრეტენზიას არ აცხადებდნენ. მათი მოთხოვნები დიდხანს არ სცდებოდა ფაქტობრივი სამოქალაქო თანასწორობის დამყარებას და ეთნიკურ საფუძველზე დისკრიმინაციის მოსპობას, სირიაში ქურთულ ენაზე საუბარიც კი აკრძალული იყო.

2011 წელს სირიაში გამოსვლების დროს, ქურთების მოთხოვნები, მეტი პოლიტიკური უფლებების შესახებ, უკვე დღის წესრიგში დადგა. დამასკომ მიანიჭა მოქალაქეობა დაახლოებით 100 ათას ქურთს, რასაც მანამდე არ აძლევდა მათ.

2012 წლიდან კი ჩრდილო-აღმოსავლეთ სირიაში ქურთებმა შექმნეს ფაქტობრივი ავტონომია, რომელსაც „როჟავა“ უწოდებენ, თუმცა სამოქალაქო ომში ჩართულ დამასკოს ის არ უცნია.

XXI საუკუნის დამდეგის გეოპოლიტიკურ გათვლებში ერაყის ქურთებს სხვებზე მეტი ყურადღება ეთმობოდა. ქურთებმა ამ ტერიტორიაზე შექმნეს ფაქტობრივი ავტონომიური ერთეული. 2002 წლის სექტემბერში, ბაღდადის დაუკითხავად, იქ რეგიონული პარლამენტიც კი აღდგა. ქურთთა მეტოქე ფრაქციები შერიგდნენ და ფორმალური ავტონომიის უფლება მოითხოვეს, რამაც შეშფოთება გამოიწვია ანკარაში, სადაც კარგად ესმოდათ, რომ „ავტონომიზაცია“ თითქმის ყოველთვის არის „სუვერენიზაციის“ პირველი ეტაპი. ანკარა შიშობდა და შიშობს, რომ ერაყში ქურთების ოფიციალური ავტონომიის შექმნა გადამდები მაგალითი იქნება თურქეთის აღმოსავლეთ რეგიონებში მცხოვრები მილიონობით ქურთისთვის. ანალოგიური შიში აქვს ირანსაც.

XXI საუკუნის დამდეგს, ამერიკის სამხედრო სარდლობამ ერაყში ომისთვის მზადებისას საჭიროდ მიიჩნია ჰყოლოდა შიდა მოკავშირე ქვეყანაში. ამ თვალსაზრისით, ამერიკის ბუნებრივ მოკავშირედ, სადამ ჰუსეინის რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლაში, ჩანდა ჩრდილოეთ ერაყში მცხოვრები ქურთული უმცირესობა, რომელიც მუდმივად იჩაგრებოდა ბაღდადის მიერ და რომელსაც ჰქონდა სერიოზული საბაზი, ძალიან უარყოფითად ყოფილიყო განწყობილი მმართველი რეჟიმის მიმართ, შესაბამისად კი – ყველაზე პროამერიკული ყოფილიყო ერაყის ეთნო-კონფესიურ თემებს შორის, მაგრამ ქურთების მოკავშირეობა ამერიკასთან არ აღმოჩნდა ისეთი მარტივი საქმე, როგორც ერთი შეხედვით წარმოდგებოდა. ასეთი მოკავშირეობის პირობები მხოლოდ ორი მხარის გადასაწყვეტი არ ყოფილა. ძალიან აქტიურად ჩაერთო ამ საკითხში ამერიკის ერთ-ერთი ყველაზე ძველი მოკავშირე რეგიონში – თურქეთის რესპუბლიკა, რომლისთვისაც „ქურთების პრობლემა“, როგორც უკვე აღინიშნა, ძალიან მტკივნეული თემაა.

2017 წლის 25 სექტემბერს ერაყის ქურთისტანში შედგა რეფერენდუმი. ბიულეტენებში მხოლოდ ერთი კითხვა იყო შეტანილი: „გსურთ თუ არა, რომ ქურთისტანის რეგიონი და ქურთისტანის ის ადგილები, რომლებიც რეგიონის საზღვრებს გარეთაა, გახდეს დამოუკიდებელი სახელმწიფო?“ რეფერენდუმში მონაწილეობა მიიღო ქურთისტანის რეგიონისა და მისი მთავრობის მიერ კონტროლირებადი მიმდებარე ტერიტორიების მოსახლეობის დაახლოებით 72%-მა. რეფერენდუმში მონაწილეთა 86%-მა მხარი დაუჭირა ქურთისტანის დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნას.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ რეფერენდუმზე დამოუკიდებლობის მხარდაჭერა არ ნიშნავდა ავტომატურად დამოუკიდებლობის გამოცხადებას - რეფერენდუმის განაწესის მიხედვით. ერაყის ქურთისტანის ხელმძღვანელობას ის უფლებას აძლევდა მომავალში გამოეცხადებინა ქურთული დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნა. ერაყის ქურთისტანის

ლიდერებიც ხაზს უსვამენ, რომ არ აპირებდნენ ამ ეტაპზე დამოუკიდებლობის გამოცხადებას.

ფაქტია, რომ მომავალში აღნიშნული რეფერენდუმის შედეგებს ისინი განიხილავდნენ როგორც მოლაპარაკებების დაწყების ახალ ეტაპს, რომელსაც უნდა მოჰყოლოდა ქურთული სახელმწიფოს შექმნა.

რეფერენდუმის ჩატარებამ წინ წამოსწია არაერთი პრობლემა, როგორცაა: ქურთისტანის სახელმწიფოს საზღვრები; რეგიონის მეზობელი ქვეყნების დამოკიდებულება ქურთისტანის სახელმწიფოს შექმნისადმი; დასავლეთის პოზიცია ქურთული სახელმწიფოს შექმნის მიმართ; ქურთებისა და მათივე რელიგიური უმცირესობების ურთიერთობის საკითხი და სხვა.

ერაყის ქურთების სწრაფვას დამოუკიდებლობისაკენ ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ჯერ კიდევ 1946 წელს შეიქმნა ქურთისტანის დემოკრატიული პარტია. პარტიაში თავიდანავე არ იყო ერთიანობა. ერთ მხარეს იყო მოლა მუსტაფა ბარზანი (რეგიონის ამჟამინდელი პრეზიდენტის, მასუდ ბარზანის, მამა), რომელსაც ტომები უჭერდნენ მხარს, ხოლო მეორე მხარეს - იბრაჰიმ აჰმადის და ჯალალ ტალაბანის (ეს უკანასკნელი ერაყის პრეზიდენტი იყო 2005-2014 წლებში) მემარცხენე ფრთა, რომელიც ძირითადად ურბანულ ფენებს ეყრდნობოდა. მოგვიანებით ტალაბანის მომხრეები გაერთიანდნენ ქურთისტანის პატრიოტულ კავშირში, რომელიც ქურთისტანის დემოკრატიულ პარტიასთან ერთად, დღეს ქურთისტანის მთავარ პოლიტიკურ ძალას წარმოადგენს. ორ პარტიას შორის არსებული წინააღმდეგობა ხანგრძლივი დროის მანძილზე უშლიდა ხელს ქურთებს დამოუკიდებლობის მიღწევაზე მიმართული ერთიანი პოლიტიკის შემუშავებაში. თუმცა, ბოლო ხანებში ეს წინააღმდეგობები გადაილახა, უკანა პლანზე გადავიდა ბარზანისა და ტალაბანს შორის არსებული დაპირისპირებაც. აღსანიშნავია, რომ ჯალალ ტალაბანი სულ მალე რეფერენდუმის ჩატარების შემდეგ (3 ოქტომბერს) გარდაიცვალა, ბარზანიმ და ქურთისტანის დემოკრატიულმა პარტიამ კი სათანადო პატივი მიაგო მის ღვაწლსა და ხსოვნას.

ქურთისტანის დამოუკიდებლობის ხარისხი კიდევ უფრო გაიზარდა ერაყში საერთაშორისო ინტერვენციისა და სადამ ჰუსეინის რეჟიმის დამხობის შემდეგ (2003). ამ პერიოდიდან მოყოლებული, სპარსეთის ყურის ამ რეგიონმა დამოუკიდებელი სახელმწიფოს გარკვეული ნიშნებიც კი შეიძინა. რეგიონის დედაქალაქ ერბილში გაიხსნა სხვადასხვა ქვეყნის დიპლომატიური წარმომადგენლობები, გაძლიერდა რეგიონის საერთაშორისო კავშირებიც. მალე რეგიონის ხელმძღვანელობამ საკუთარ კონტროლს დაუქვემდებარა მიმდებარე ტერიტორიებიც (მათ შორის, ენერგომატარებლებით მდიდარი კირკუკი). ქურთები დასავლეთის უპირობო მოკავშირეებად გადაიქცნენ. ქურთული სამხედრო შენაერთი - ფემშერგა კი ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური ძალა გამოდგა „ისლამურ სახელმწიფოსთან“ ბრძოლაში.

რეგიონის ამგვარი ფაქტობრივი დამოუკიდებლობის პირობებში, ბუნებრივია, ერაყის ცენტრალური ხელისუფლება ეძიებდა ქვეყნის ერთიანობის შენარჩუნების გზებს. სწორედ, ამ მიზანს ემსახურებოდა ჯალალ ტალაბანის პრეზიდენტად არჩევაც (ერაყის პრეზიდენტად

სამჯერ იქნა არჩეული). ქურთისტანში დამოუკიდებლობის შესახებ რეფერენდუმის ჩატარება არაერთხელ დაიგეგმა, თუმცა ამის განხორციელებას ხელს უშლიდა როგორც გარე, ისე შიდა ფაქტორები. შინაგანი წინააღმდეგობების გადალახვის შემდეგ კი, საბოლოოდ, 2017 წლის 25 სექტემბერს მოხერხდა ამ რეფერენდუმის ჩატარება.

როგორც ერაყის ცენტრალური ხელისუფლების, ისე რეგიონის ქვეყნების განწყობა მკვეთრად უარყოფითია რეფერენდუმის ჩატარებისა და ახალი სახელმწიფოს შექმნის მიმართ. ერაყის პრემიერმა, ჰაიდარ აბადიმ, რეფერენდუმს არაკანონიერი და არაკონსტიტუციური უწოდა, რასაც მხარი დაუჭირა ერაყის პარლამენტმაც. ქურთისტანის რეგიონული მთავრობის ოფიციალურმა პირებმა განაცხადეს, რომ აღნიშნულმა შედეგმა მათ მიანიჭათ მანდატი, რომ მოლაპარაკებები დაეწყოთ ბაღდადთან, მაგრამ ერაყის პრემიერ-მინისტრმა ჰაიდარ აბადიმ რეფერენდუმის შედეგების ანულირება მოითხოვა.

რეფერენდუმის შემდეგ თვეში, ერაყის სამთავრობო ძალებმა ქურთების მიერ დაკავებული სადავო ტერიტორიები დაიკავეს. კირკუკის და მისი ნავთობიდან არსებული შემოსავლის დაკარგვა ყველაზე დიდი დარტყმა იყო ქურთისტანის რეგიონისთვის.

კირკუკის კონტროლი, სადაც ერაყის ნავთობისა და ბუნებრივი აირის რესურსების 10%-ია თავმოყრილი, განსაკუთრებული მნიშვნელობის მატარებელია აქ მცხოვრები სამი ეთნიკური ჯგუფისთვის - ქურთების, არაბებისა და თურქმენებისთვის, მაგრამ გამორჩეულად ქურთებისთვის, რომლებიც მას საკუთარ იერუსალიმად აღიქვამენ.

ენერგორესურსებზე კონტროლი უმნიშვნელოვანესია ერაყის ქურთისტანისთვის, მაგრამ ცენტრალურ ხელისუფლებასთან კონფლიქტი არ შეიძლება მხოლოდ ეკონომიკურ ფაქტორზე დავიყვანოთ.

ერთადერთი ქვეყანა, რომელიც უპირობოდ უჭერს მხარს ქურთისტანის დამოუკიდებლობას და ოფიციალურად აღიარებს რეფერენდუმის შედეგებს - ისრაელია. ბუნებრივია, ისრაელის ინტერესებში შედის მასთან დაპირისპირებული ისლამური სამყაროსათვის ახალი პრობლემის გაჩენა.

ამგვარად, ქურთისტანის დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნას ნებისმიერ შემთხვევაში დასჭირდება მეზობელი სახელმწიფოების მხარდაჭერა. მის ერთ-ერთ მთავარ პარტნიორად შეიძლება მოვიაზროთ ისრაელი, რომელიც ჯერჯერობით დუმს, თუმცა საეჭვო არაა, რომ ოფიციალური იერუსალიმი მხარს დაუჭერს ქურთისტანის დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნას. ამის ნათელი გამოხატულება იყო ისრაელის პრემიერ-მინისტრის ბენიამინ ნეთანიაკუს განცხადება, რომ ისინი მხარს უჭერენ ქურთისტანის მისწრაფებას დამოუკიდებლობისკენ.

ისრაელთან პოლიტიკური და ეკონომიკური თანამშრომლობა მხოლოდ კეთილსურვილებზე არ არის დამყარებული, აღნიშნული კავშირი ორმხრივ სარგებელზეა ორიენტირებული. ისრაელი თავის მხრივ ქურთებისგან მიიღებს საკმაოდ ხელსაყრელ ფასად ნავთობის დამატებით მარაგს, თანაც მას უჩნდება საკმაოდ ძლიერი სამხედრო პარტნიორი ირანთან შესაძლო დაპირისპირების შემთხვევაში. ქურთისტანი კი თავის მხრივ

ისრაელთან კავშირით ამცირებს თავისი იზოლაციის საფრთხეს და იძენს საკმაოდ ძლიერ სავაჭრო და სამხედრო პარტნიორს.

ქურთისტანის დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნის მიმართ მწვავე პოზიცია უჭირავს ირანის ისლამურ რესპუბლიკას. ირანი მხარს უჭერს ერაყის ტერიტორიულ მთლიანობას და ცდილობს ერბილსა და ბაღდადს შორის უთანხმოების დროს შუამავლის ფუნქცია შეასრულოს. ირანის ხელისუფლების წინააღმდეგობას, ძირითადად, ორი ფაქტორი განაპირობებს: პირველი - ერაყში ქურთისტანის დამოუკიდებლობას შეიძლება მსგავსი ეფექტი ჰქონდეს ირანში მცხოვრებ ქურთებზე, მეორე კი - გეოპოლიტიკური ბერკეტია, აშშ-ისა და ისრაელის მიერ მხარდაჭერილი ქურთისტანის დამოუკიდებლობა მნიშვნელოვნად შეამცირებს ირანის გავლენას რეგიონში.

ქურთისტანის დამოუკიდებლობის გზაზე მნიშვნელოვანი შემაფერხებელი ფაქტორი შეიძლება იყოს თურქეთი, სადაც ქურთები შეადგენენ ყველაზე დიდ უმცირესობას. 2003 წლიდან თურქეთი აქტიურად ცდილობს შეამციროს ერაყში ქურთების სწრაფვა დამოუკიდებლობისკენ. დღეისთვის თურქეთს მნიშვნელოვანი ეკონომიკური კავშირები აქვს ქურთისტანთან. თურქეთის პრეზიდენტს, რეჯეფ თაიფ ერდოღანს, კარგი ურთიერთობა აქვს ბარზანისთან, რომლის პარტიაც არ უჭერს მხარს „ქურთისტანის მუშათა პარტიას“. თუმცა ერაყის ტერიტორიაზე ახალი სუვერენული სახელმწიფოს გაჩენა მნიშვნელოვნად ზრდის შანსებს, რომ ეს შეიძლება გახდეს მათ შორის განხეთქილების მიზეზი.

ქურთისტანს არ აქვს ზღვაზე გასასვლელი, ის ესაზღვრება ირანს, ერაყს, სირიას, თურქეთს და ყველა მათგანი წინააღმდეგია მისი დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბებისა. ყველა მეზობელი სახელმწიფო სკეპტიკურად უყურებს ასეთ მტრულ გარემოში მშვიდი და სტაბილური სახელმწიფოს შექმნას.

4.6. თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობები და რუსეთის საკითხი

XXI საუკუნის დასაწყისი, ორ წამყვან სახელმწიფოში ცვლილებებით ხასიათდება, რუსეთის სათავეში მოვიდა ვლადიმერ პუტინი, ხოლო აშშ-ში ჯორჯ ბუში. ეს ორი ლიდერი წინა ხელისუფლებასთან შედარებით აშკარად ემხრობოდა უფრო მკაცრი ზომების მიღებას ტერორიზმისა და რადიკალური მოძრაობების მიმართ და მათ საერთაშორისო საფრთხედ მიიჩნევდნენ.

2000-იანი წლების დასაწყისში თურქეთის საშინაო პოლიტიკა არც თუ ისე სტაბილური იყო. 2001 წლის ზაფხულის ბოლოს თურქეთი ეკონომიკური და პოლიტიკური კრიზისის პიკს მიუახლოვდა. მთავრობა იძულებული გახდა, რიგი ეკონომიკური რეფორმები გაეტარებინა, მაგრამ ამის შედეგად თურქული ლირა კიდევ უფრო დაეცა და გაუფასურდა, პარალელურად მკვეთრად გაიზარდა ქვეყანაში კრიმინალი და მმართველი პარტიის რეიტინგი საგრძნობლად დაეცა.

სწორედ ასეთ სიტუაციაში თურქეთში 2002 წლის 3 ნოემბერს არჩევნების შედეგად ხელისუფლებაში მოვიდა ისლამური ორიენტაციის „სამართლიანობისა და განვითარების პარტია“, რომელმაც დემოკრატიულ არჩევნებში ტრიუმფალური გამარჯვების შედეგად

ჩაიბარა ხელისუფლება და ქვეყანა როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკის თვალსაზრისით ახალი მიმართულებით წაიყვანა.

2004-2005 წლები თურქეთსა და რუსეთს შორის არსებული ურთიერთობები შეიძლება გარდატეხის ეტაპად მივიჩნიოთ. 2004 წლის დეკემბერში ვლადიმერ პუტინი თურქეთს ეწვია. პირველ ეტაპზე დაახლოების პროცესი რუსეთსა და თურქეთს შორის სავაჭრო ურთიერთობებში გამოვლინდა. დაბალი საექსპორტო ღირებულებების წყალობით თურქეთმა შეძლო თავისი სავაჭრო ნიშა მოეპოვებინა პოსტსაბჭოთა სივრცეში, ყველაზე მასშტაბურად კი რუსეთში.

ორ ქვეყანას შორის განვითარებული სავაჭრო ურთიერთობები, მოკლე დროში, სერიოზულ პოლიტიკურ თანამშრომლობაში გადავიდა. 2006 წლის მარტში თვალშისაცემი გახდა თურქეთისა და რუსეთის ინტერესთა თანხვედრა შავი ზღვის აკვატორიასთან დაკავშირებით. თურქეთმა ჩრდილოატლანტიკურ ალიანს შავ ზღვაში, ანტიტერორისტული საზღვაო მანევრების „ოპერაცია აქტიური ღონისძიება“ ჩატარების უფლება არ მისცა. ანკარამ განაცხადა, რომ შავი ზღვის ქვეყნების საზღვაო ფლოტებს მსგავსი ფორმატის ღონისძიებების ჩატარება საკუთარი ძალებითაც შეეძლო.

თურქეთის აღნიშნულ პოზიციას, როგორც მოსალოდნელი იყო, მხარი აქტიურად დაუჭირა რუსეთმაც. ოდნავ მოგვიანებით, 2006 წლის დეკემბერში, რუსეთი ოფიციალურად შეუერთდა თურქეთის მიერ ინიცირებულ პროექტს სახელწოდებით „შავი ზღვის ჰარმონია“. აღნიშნული ინიციატივა კი სწორედ ზემოხსენებული „ოპერაცია აქტიური ღონისძიების“ ანალოგიური იყო, თუმცა იმ განსხვავებით, რომ მისი მონაწილენი იყვნენ არა ზოგადად ნატოს წევრი სახელმწიფოები და მათი პარტნიორები, არამედ მხოლოდ შავი ზღვის აკვატორიის ქვეყნები, სადაც წამყვანი როლი, როგორც მოსალოდნელი იყო, თურქეთსა და ნაწილობრივ რუსეთს ეკუთვნოდა. ზოგადად, 2000-იანი წლებიდან მოყოლებული, რუსეთ-თურქეთის პოლიტიკურ ნაბიჯებში იკვეთება იმის გარკვეული კონტურები, რომ ისინი თანმიმდევრული შეთანხმებული პოლიტიკის წყალობით ცდილობდნენ ყოველმხრივ გამოეთიშათ და დაებლოკათ მესამე ძლიერი ძალის ჩარევა მათი ინტერესების სფეროში.

რუსეთ-თურქეთის პოლიტიკური დამოკიდებულება კარგად გამოჩნდა 2008 წლის საქართველო-რუსეთის აგვისტოს ომის დროს, სადაც კიდევ ერთხელ გავხდით ორი ქვეყნის პოლიტიკური სიახლოვის მოწმენი. მიუხედავად იმისა, რომ ომის დაწყებისთანავე თურქეთის რესპუბლიკა გვეხმარებოდა როგორც ჰუმანიტარული, ასევე პოლიტიკური განცხადებებით, რეალურად იგი მაინც რუსეთის მხარეს იხრებოდა, მართალია, მის ინტერესში არ შედიოდა არც ეს ომი და, მითუმეტეს, რუსეთის პოზიციების კიდევ უფრო განმტკიცება, თუმცა ის ცდილობდა, რომ მის პოლიტიკას რუსეთის მხრიდან უარყოფითი დამოკიდებულება არ მოჰყოლოდა.

2008 წლის რუსეთ-საქართველოს აგვისტოს ომის დროს თურქეთის ხელისუფლებამ შეერთებული შტატების მიერ გამოგზავნილ ორ სამხედრო-ჰუმანიტარულ გემს სრულტემში შესვლის უფლება არ მისცა და ამისთვის თურქულმა მხარემ 1936 წლის მონტროის

მივიწყებული ხელშეკრულება გაიხსენა, რომლის თანახმადაც ამერიკული გემების მოცულობა არ შეესაბამებოდა კონვენციით დადგენილ სტანდარტებს. მოგვიანებით აშშ იძულებული გახდა საქართველოსათვის შედარებით მცირე ზომის გემები გამოეგზავნა. 2008 წლის აგვისტოს ომის დროს თურქეთის მხრიდან კიდევ ერთი საინტერესო ნაბიჯი გადაიდგა, კერძოდ, თურქეთი, როგორც სამხრეთ კავკასიაში ერთ-ერთი ძლიერი პოლიტიკური მოთამაშე, ბუნებრივია, დაინტერესებული იყო რეგიონში არსებული კონფლიქტების მოგვარებით, მათი დარეგულირების საკითხების მიხედვით. სწორედ, აქედან გამომდინარე, 2008 წლის 11 აგვისტოს გამოვიდა რეგიონული უსაფრთხოების პროექტის „კავკასიის პლატფორმის“ იდეით. ამ ინიციატივის შესახებ თურქეთის იმდროინდელმა პრემიერ-მინისტრმა რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა პირველად, 2008 წლის აგვისტოში, მოსკოვში პრეზიდენტ დიმიტრი მედვედევთან შეხვედრისას განაცხადა. ერდოღანის ამ ინიციატივის ძირითად ამოცანას რეგიონში სტაბილურობის, უსაფრთხოებისა და ერთმანეთის საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის უზრუნველყოფა წარმოადგენდა. ამასთანავე ამ საკითხთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ ერდოღანის ეს დოკუმენტი არ იყო პირველი თურქული ინიციატივა, მიმართული რეგიონში სტაბილურობისა და უსაფრთხოების განმტკიცებაზე. მას წინ უსწრებდა 2000 წლის თურქეთის იმდროინდელი პრეზიდენტის სულეიმან დემირელის მიერ გაჟღერებული „კავკასიის სტაბილურობის პაკტი“, რომლის ფორმულის მიხედვით „3+3+2“ მისი მონაწილენი უნდა ყოფილიყვნენ სამხრეთ კავკასიის სამი ქვეყანა (საქართველო, სომხეთი, აზერბაიჯანი). სამხრეთ კავკასიის მოსაზღვრე სამი სახელმწიფო (რუსეთი, თურქეთი და ირანი) და ასევე ევროკავშირი და აშშ. თუმცა თანამშრომლობის საკმაოდ პერსპექტიული იდეის არსებობის მიუხედავად, კონკრეტული გეგმა ამ პაკტის შესახებ არცერთი ქვეყნის ლიდერს არ წარუდგენია და საბოლოოდ მისი რეალიზება არ მოხდა.

რუსეთ-თურქეთს შორის 2000-იანი წლებიდან დაწყებული კარგი ურთიერთობები 2015 წლიდან იცვლება. ორ სახელმწიფოს შორის ურთიერთობები ჩიხში მას შემდეგ შევიდა, რაც 2015 წლის 24 ნოემბერს თურქულმა ავიაციამანადგურებელმა სირიაში ჩამოაგდო რუსული ბომბდამშენი SU 24. მაშინ რუსეთმა თურქეთს მთელი რიგი სანქციები დაუწესა სავაჭრო-ეკონომიკური კუთხით. შედეგად დიდი ზარალი ნახა როგორც თურქეთმა, ასევე რუსეთმაც. აღსანიშნავია ისიც, რომ ეკონომიკურმა სანქციებმა და რუსი ტურისტების ნაკადის კატასტროფულმა კლებამ, თურქეთის ეკონომიკას უფრო დიდი ზიანი მიაყენა, ვიდრე რუსეთს. სხვადასხვა ინფორმაციით თურქეთის ეკონომიკურმა ზარალმა მხოლოდ ტურისტული ინდუსტრიის სფეროში 9-12 მილიარდ ამერიკულ დოლარს მიაღწია. მნიშვნელოვნად დაზარალდნენ თურქეთის სამშენებლო და სოფლის მეურნეობის სექტორებიც, რის მიზეზადაც თურქული სოფლის მეურნეობის პროდუქტების რუსეთში იმპორტის აკრძალვა და თურქული სამშენებლო კომპანიებისათვის დაწესებული შეზღუდვები იქცა.

2016 წლის 27 ივნისს, თურქეთის პრეზიდენტმა, რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა, რუს კოლეგას, ვლადიმერ პუტინს, წერილი გაუგზავნა, სადაც 2015 წლის 24 ნოემბერს თურქეთის მიერ რუსული ბომბდამშენი SU-24-ის ჩამოგდების თაობაზე მწუხარება გამოთქვა, ოჯახს

მიუსამიძრა და ბოდში მოიხადა. აღნიშნული ფაქტი, რუსეთ-თურქეთს შორის ბოლო შვიდი თვის დაძაბული ურთიერთობების ფონზე, ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის აღდგენის წინაპირობად იქცა.

როგორც ცნობილია, რუსული მხარე თურქეთისაგან სწორედ ოფიციალურ ბოდში ითხოვდა. გარდა ამისა, მოსკოვის მოთხოვნებში ზარალის კომპენსაცია და დამნაშავეების დასჯაც შედიოდა. ამ ეტაპზე ანკარა კომპენსაციისგან თავს იკავებდა. გამანადგურებლის პილოტის დასჯა კი, სავარაუდოდ, სხვა მოტივებითაც, კერძოდ, 16 ივლისს სამხედრო გადატრიალების მცდელობაში მონაწილეობის ბრალდებით მოხდა.

ანკარა მოსკოვთან თანამშრომლობას, გარდა ვიწრო ეკონომიკური ინტერესებისა, დასავლეთთან თავისი ურთიერთობების ჭრილშიც აქტიურად იყენებდა. ერდოღანის მთავრობა, რომელსაც დასავლეთი ხშირად აკრიტიკებდა ადამიანის უფლებების უხეში დარღვევებისა და სხვა დემოკრატიული პრინციპების უგულვებელყოფის გამო, რუსეთთან ურთიერთობების გაღრმავების შესაძლებლობას განვითარების ალტერნატიულ სცენარად წარმოაჩენდა.

რუსეთის მიერ სირიის პრეზიდენტის, ბაშარ ალ ასადის რეჟიმის მხარდაჭერამ და სირიაში მიმდინარე სამხედრო მოქმედებებში ჩართვამ, რეჟიმის პოზიციები მნიშვნელოვნად გააძლიერა. სუნიტმა ამბოხებულებმა, რომელთაც თავის მხრივ, თურქეთი უჭერდა მხარს, უკან დაიხია. გარდა ამისა, გამოიხატა სირიელი ქურთების პოზიციების გაძლიერების ტენდენციაც. თურქეთისთვის კი, რომლის მიზანსაც სირიაში, ერთი მხრივ, სუნიტური მმართველობის დამყარება და ანკარისადმი ლოიალურად განწყობილი ძალების გაძლიერება და, მეორე მხრივ, ქურთული ძალების მაქსიმალური დასუსტება წარმოადგენდა, რუსეთის ქმედებები სასიცოცხლო ინტერესებისთვის პირდაპირ საფრთხედ წარმოჩნდა. სწორედ აღნიშნული მოტივით, ანკარამ გარკვეული პერიოდის განმავლობაში უარი თქვა დასავლეთისა და რუსეთის დაბალანსების სტრატეგიაზე და კურსი დასავლეთთან, პირველ რიგში კი აშშ-თან თანამშრომლობაზე აიღო.

ვინაიდან სირიაში რუსეთის სამხედრო მოქმედებებისათვის წინააღმდეგობის დამოუკიდებლად გაწევა თურქეთს არ შეეძლო, ანკარა ცდილობდა დასავლეთი სირიისა და ერაყის ტერიტორიაზე ისლამური სახელმწიფოს წინააღმდეგ სახმელეთო სამხედრო ოპერაციაზე დაეყოლიებინა, რაც, პრაქტიკულად, მთელ ცენტრალურ და სამხრეთ სირიაზე კონტროლის დამყარების შესაძლებლობას გააჩენდა, თანაც ისე, რომ მოსკოვი ასადის რეჟიმის გრძელვადიან პერსპექტივაში შენარჩუნებას პრაქტიკულად ვეღარ შეძლებდა, თუმცა ანკარის სტრატეგიამ არ გაამართლა. აშშ-მა, სირიის საკითხზე მოსკოვთან მოლაპარაკებების წარმოება არჩია, რომლის სტრატეგიული აუცილებლობის წინაშე ვაშინგტონი იმჟამად არ იდგა. მეტიც, აშშ, სირიის კონფლიქტის გამწვავებიდან მოყოლებული, ცდილობდა იმავე ქურთებზე თავისი გავლენის ზრდას და აქტიურად ეხმარებოდა მათ როგორც სამხედრო, ისე ჰუმანიტარული კუთხით. ვაშინგტონმა თავად ანკარაც კი აიძულა ქურთების წინააღმდეგ სამხედრო ოპერაციები შეეჩერებინა. კერძოდ, 2016 წლის თებერვალში, რუსეთის ავიაციისა და ასადის სამთავრობო ძალების მხარდაჭერით,

სირიელმა ქურთებმა ასადის წინააღმდეგ მებრძოლი აჯანყებულების პოზიციებს არფინიდან აღმოსავლეთით შეუტეს. საპასუხოდ თურქეთის ხელისუფლებამ ქურთების პოზიციებს საარტილერიო ცეცხლი გაუხსნა. მხარეებმა საბრძოლო მოქმედებები მხოლოდ აშშ-ის უშუალო მოწოდების შემდეგ შეწყვიტეს.

ხაზგასმით აღვნიშნავთ, რომ თურქეთისათვის სამხრეთის საზღვარზე სირიის ქურთისტანის თუნდაც ფედერალური ერთეულის შექმნა, რომლის სათავეშიც „დემოკრატიული გაერთიანების პარტია“ იდგებოდა (თურქეთში ტერორისტულ ორგანიზაციად აღიარებული „ქურთების მუშათა პარტიის“ სირიის ფრთა) სასიცოცხლო ინტერესებზე დარტყმა იქნებოდა. ასეთ შემთხვევაში ანკარას გადაეკეტებოდა სახმელეთო წვდომა არაბულ სუნიტურ სამყაროზე და, რაც მთავარია, შეიქმნებოდა ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის რღვევის რეალური საფრთხე, ვინაიდან თურქეთში მცხოვრები ქურთების დიდი ნაწილი კომპაქტურად სწორედ სირიელი ქურთების მეზობლად ცხოვრობენ. თურქეთის ქურთებით დასახლებულ რეგიონებში კი, ფაქტობრივად, სამოქალაქო ომი მიმდინარეობდა, ხოლო ქურთების მუშათა პარტიის ძალებისა და თურქეთის არმიის ნაწილების შეტაკებების მასშტაბი იზრდებოდა.

შეიარაღებულმა დაპირისპირებამ ქურთული ქალაქებიც მოიცვა, რაც ბოლო პერიოდამდე იშვიათი მოვლენა იყო.

არ გამართლდა ერდოღანის მოლოდინი დასავლეთთან ურთიერთობის დალაგების თვალსაზრისითაც. მაგალითისთვის გამოდგება ევროკავშირთან შეთანხმება ლტოლვილების თაობაზე. აღნიშნული შეთანხმების თანახმად, ანკარა პასუხისმგებლობას იღებდა ლტოლვილების ნაკადის თურქეთიდან საბერძნეთში გადადინების შეჩერებაზე, სანაცვლოდ ევროკავშირს თურქეთისთვის 3 მლრდ. აშშ დოლარი უნდა გამოეყო. გარდა ამისა, 2016 წლის ივნისისთვის დაგეგმილი თურქეთის მოქალაქეებისთვის უვიზო რეჟიმის ამოქმედების გადაწყვეტილებაც, საბოლოო ჯამში, არ განხორციელდა.

დემოკრატიული ღირებულებების უფლებელყოფის მხრივ თურქეთის კრიტიკა დასავლეთის მიერ, შედარებითი შერბილების შემდგომ, კვლავ გამკაცრდა და პიკს 16 ივლისის თურქეთში არშემდგარი სამხედრო გადატრიალების კვალად, ერდოღანის მიერ გატარებული სადამსჯელო ღონისძიებების, ასევე სიკვდილით დასჯის ამოქმედების იდეის გაჟღერების შემდეგ მიაღწია. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ დასავლელმა ლიდერებმა სამხედრო გადატრიალების მცდელობის კომენტარებისას, კანონიერად არჩეული ხელისუფლების ძალადობრივად შეცვლის იდეა დაგმეს და მხარი ერდოღანის მთავრობას დაუჭირეს.

საგულისხმოა ის ფაქტიც, რომ სწორედ არმია ითვლება თურქეთში სეკულარიზმის და, ამ ეტაპზე, დასავლეთის მთავარ მხარდამჭერად. არმიის ნაციონალური პოზიციებიდან გამომდინარე, მისთვის მიუღებელია ერდოღანის მიერ ქვეყნის ისლამიზაციის ტენდენცია. ნატოს წევრი სახელმწიფოს ისლამიზაციის საფრთხეს საკმაოდ მტკივნეულად აღიქვამენ დასავლეთშიც. თავის მხრივ, თურქი სამხედროები აცნობიერებენ, რომ რეგიონში, სადაც

ისლამიზაციის ტალღამ ე.წ. „არაბული გაზაფხულის“ და მისი შემდგომი მოვლენების ფონზე, პიკს მიაღწია, სეკულარიზმის და ნაციონალური პოზიციების შენარჩუნება გაუჭირდებოდა. ამ ეტაპზე კი, ერთადერთი რეალური ძალა რეგიონში, რომელსაც პროცესის შეკავება შეუძლია, ვაშინგტონია. სწორედ აშშ-ს აქვს რეგიონზე ყველაზე დიდი სამხედრო-სტრატეგიული წვდომა (იმავე რუსეთთან შედარებით). რეგიონის წამყვანი არაბული ქვეყნები აშშ-ის სტრატეგიული პარტნიორები არიან და მათზე ყველაზე დიდი გავლენა სწორედ ვაშინგტონს აქვს. ნატოს წევრი სახელმწიფოს ისლამიზაციის შეჩერება კი დასავლეთის პირდაპირ ინტერესშია.

საბოლოო ჯამში, ერდოღანის მთავრობა აღმოჩნდა ვითარებაში, როდესაც, ერთი მხრივ, რუსეთთან ურთიერთობების დამაბვამ მნიშვნელოვანი დივიდენდები ვერცერთ მიმართულებაზე ვერ მოუტანა, მეორე მხრივ კი, დასავლეთთან დაპირისპირებამაც პიკს მიაღწია.

მიუხედავად იმისა, რომ რ. თ. ერდოღანის მიერ პუტინისადმი მიწერილი წერილი ქრონოლოგიურად სამხედრო გადატრიალების მცდელობის თარიღს წინ უსწრებდა, მაინც შეიძლება საუბარი ამ ორ მოვლენას შორის კავშირზე. როგორც წესი, სამხედრო გადატრიალების მომზადებას საკმაოდ ხანგრძლივი პერიოდი სჭირდება, მით უმეტეს ისეთ სახელმწიფოში, როგორც თურქეთია. ქვეყანაში, რომლის ხელისუფლებასაც ძალაუფლების მონოპოლიაში, თავისუფალი სიტყვის შეზღუდვასა და ტოტალური კონტროლის დამყარების მცდელობაში სდებენ ბრალს, სამხედრო გადატრიალების ორგანიზებას დიდი დრო და რესურსი სჭირდება. თავად ამბოხის ჩახშობის ტემპების სისწრაფით თუ ვიმსჯელებთ, ცხადია, ხელისუფლებას ამ საკითხზე ინფორმაცია ჰქონდა. შესაბამისად, ნათელი იყო შედეგიც - დასავლეთთან გარდაუვალი დაპირისპირება. რ. თ. ერდოღანმა, რომელიც პრაქტიკულად სრულ პოლიტიკურ იზოლაციაში მოქცევის საფრთხის წინაშე იდგა, მოსკოვთან ურთიერთობების განახლების გადაწყვეტილება მიიღო.

თურქეთის ხელისუფლების გადაწყვეტილებაზე მნიშვნელოვანი გავლენა, სავარაუდოდ, ეკონომიკურმა ფაქტორებმაც იქონია. 2014 წლისათვის ქვეყნებს შორის სავაჭრო ბრუნვა 40 მლრდ. აშშ დოლარს შეადგენდა, 2020 წლისთვის კი, ამ მაჩვენებლის გაორმაგება იყო დაგეგმილი, თუმცა, ამ ეტაპზე, ქვეყნებს შორის ვაჭრობა მინიმუმამდე იქნა დაყვანილი (2015 წ. - 23,4 მლრდ., 2016 წ. - 18-19 მლრდ.).

მოსკოვი ცდილობს გამოიყენოს ერდოღანის სტრატეგია თურქეთის ენერგეტიკულ ჰაზად ქცევის შესახებ. „ცისფერი ნაკადის“ პროექტის რეალიზებას არაერთი წინააღმდეგობა შეხვდა. იმის გარდა, რომ ტექნიკურად რთულად შესასრულებელი პროექტი იყო, მისი რეალიზება დიდ ხარჯებთანაც იყო დაკავშირებული. ასევე, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, „ცისფერი ნაკადი“ რუსეთს საშუალებას აძლევდა სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოების გაზომომარაგების საკითხებზე კონკურენცია გაეწია ევროკავშირის მიერ ინიცირებული ალტერნატიული გაზსადენებისათვის. ასევე საინტერესოა, კასპიის ზღვის

ენერგომატარებლების საკითხიც, სადაც თურქეთისა და დასავლეთის ინტერესები რუსეთის საწინააღმდეგოა.

შეხვედულებები რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობების განვითარებაზე სხვადასხვაგვარია. თურქეთის ჩამოშორება დასავლელი პარტნიორებისგან მოსკოვის დიდი ხნის ოცნებაა, მაგრამ ანალიტიკოსები მიიჩნევენ, რომ ნებისმიერი რუსულ-თურქული გაერთიანება აუცილებლად დაიშლება ისტორიული და რეგიონული ინტერესებისა და მათ შორის კონკურენციის გათვალისწინებით. „სამწუხაროდ, ანკარა ფიქრობს, რომ მას შეუძლია გამოიყენოს რუსეთი და ამერიკა ერთმანეთის წინააღმდეგ. თუმცა, ეს არ გამოვა“. „რუსები, ადრე თუ გვიან, საბოლოოდ გაწმენდენ იდლიბს, რომელიც ათასობით ტერორისტითაა სავსე და ეს იქნება პირველი და ყველაზე მნიშვნელოვანი მომენტი რუსეთისა და თურქეთის დაპირისპირებაში“.

როდესაც ანკარის მიერ რუსული რაკეტების შესყიდვის გამო თურქეთსა და შეერთებულ შტატებს შორის დაძაბულობა იზრდება, ანკარა „ნატოს“ მხარეს იყურება, რადგან მიაჩნია, რომ იარაღის შესყიდვის საკითხზე „ნატოს“ უფრო დახვეწილი პოზიცია გააჩნია.

საბოლოო ჯამში კი იქმნება ისეთი ვითარება, რომ რუსეთი თურქეთისთვის იქცა დასავლეთის და ევროკავშირის ალტერნატივად. იმას კი, თუ რას მოუტანს ამ ორი ისტორიული მეტოქის გაერთიანება და „მეგობრული ურთიერთობები“ რეგიონს და როგორ შეცვლის იგი საერთაშორისო არენაზე არსებულ მდგომარეობას, დრო გვაჩვენებს.

4.7. თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობები თანამედროვე ეტაპზე და საქართველო

XXI საუკუნის დასაწყისში, თურქეთის რესპუბლიკასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის ურთიერთობების გაუარესებამ და ამერიკის მხრიდან დაწყებულმა ე.წ. „ეკონომიკურმა სანქციებმა“, მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა თურქეთზე, რომლის მიმე ეკონომიკური მდგომარეობა პირდაპირ აისახა მეზობელ საქართველოზეც. ცნობილია, რომ თურქეთი დღეს საქართველოს ერთ-ერთი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორია, შესაბამისად, თურქეთში ეკონომიკურ ბიძგებს, საქართველოზე პირდაპირი გავლენა აქვს. ამას თან ემატება მსოფლიოში არსებული „კოვიდ-19“-ის პანდემია, რომელმაც ჩაკეტა ქვეყნებს შორის საზღვრები, ყოველივე ეს კი გარკვეულად აისახა სამეზობლო პოლიტიკაზეც.

როდესაც საქმე უსაფრთხოებისა და გეოპოლიტიკის საკითხებს ეხება, თურქეთი, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარ ხედვას ენდობა. მისთვის უზენაესი და ფუნდამენტური ფასეულობა არის სახელმწიფო ინტერესები და მთავრობა ვალდებულია, იყოს იმ უპირატესობის მუდმივ მიებაში, რომელიც მიმართული იქნება ეროვნული ინტერესების დაცვაზე.

შეიძლება ითქვას, რომ XXI საუკუნის დასაწყისიდან თურქეთის რესპუბლიკასა და აშშ-ს შორის გაუარესებული მდგომარეობა თურქეთის პრეზიდენტის და მისი მმართველი „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის საქმიანობის შედეგია. ბოლო 20 წლის მანძილზე ძალაუფლების პრეზიდენტის ხელში მოქცევამ, რომელიც 2017 წლის 16 აპრილის საკონსტიტუციო რეფერენდუმმა სამართლებრივად გაამყარა, თურქეთის როგორც შიდა,

ასევე გარე საფრთხეების კარდინალურმა ზრდამ, მის დასავლელ პარტნიორებთან მთელ რიგ ასპექტებში საერთო მიზნების არქონამ, გამოიწვია ის, რომ თურქეთის ხელისუფლებას გაუზნდა სურვილი გაემლიერებინა თავისი სახელმწიფოს დამოუკიდებლობა და სუვერენიტეტი.

დღეს ქვეყნის მმართველი ძალა ცდილობს გაატაროს დამოუკიდებელი საშინაო და საგარეო პოლიტიკა, რომელიც ითვალისწინებს მხოლოდ თურქეთის ინტერესებს და არ იზიარებს მისი საერთაშორისო პარტნიორების ღირებულებებს, მიზნებსა და სულისკვეთებას. თურქეთი ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის წევრი ქვეყანაა, რაც მის უსაფრთხოებასა და სტაბილურობას ამყარებს. ევროკავშირი კი ქვეყნის მთავარი სავაჭრო პარტნიორია, რომელზეც დიდწილად არის დამოკიდებული თურქეთის ეკონომიკური განვითარება. ამ მოცემულობაში არავინ იცის, რამდენად მყარი იქნება თურქეთის პოლიტიკური ვექტორის აღმოსავლეთისაკენ გადახრა, რომელიც რთულად წარმოსადგენია მისი სტაბილურობის გარანტიად, რადგან ქურთისტანის საკითხი რჩება ერთ-ერთ ძირითადი პრობლემად.

დასავლეთთან ურთიერთობა თურქეთისთვის მნიშვნელოვანია და ამიტომაც არის ის ნატოს წევრი, მაგრამ ამავე დროს თურქეთი საკუთარ თავს ერთ-ერთ გეოპოლიტიკურ ცენტრად განიხილავს, რომელმაც თავის გარშემო გარკვეული რეალობა უნდა ააწყო. ის საკუთარ თავს აღარ აღიქვამს სხვისი რეალობის ნაწილად, როგორც „ცივი ომის“ დროს იყო, როცა ის დასავლური სივრცის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენდა. მას სურს, საკუთარ რეგიონში დამოუკიდებელი მოთამაშე იყოს, რის გამოც ხვდება ევროკავშირის და ამერიკის შეერთებული შტატების წინააღმდეგობას.

თურქეთს, შესაძლოა, უშუალოდ დასავლეთის საწინააღმდეგო არაფერი ჰქონდეს, უბრალოდ, ამ ეტაპზე მოხდა ინტერესთა გადაკვეთა. შესაბამისად, ის ფაქტი, რომ თურქეთი საკუთარ თავს რეგიონულ ლიდერად განიხილავს, იმას ნიშნავს, რომ ანკარა, მიუხედავად შესაძლო დაპირისპირებისა, არ იტყვის უარს საკუთარ რეგიონულ ინტერესებზე დასავლეთთან და სხვა გავლენიან მოთამაშესთან ურთიერთობაში.

თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობის ეროზიას საქართველოს საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკისთვის, შესაძლოა, საზიანო შედეგები მოჰყვეს. ამ შემთხვევაში, დიდი ალბათობით, თურქეთის რუსეთის ღერძისკენ გადახრა მოჰყვება, რაც გამოიწვევს რუსეთის გავლენის ზრდას თურქეთზე, პროპორციულად გაიზრდება რუსეთის გავლენის ბერკეტები საქართველოზეც. ამიტომ, გვესახება, რომ თურქეთ-ამერიკისა და თურქეთ-ნატოს ურთიერთობების გაუმჯობესება საქართველოსთვის ძალზედ მნიშვნელოვანია. სტრატეგიული თვალსაზრისით საქართველო ამერიკის შეერთებული შტატების ახლო აღმოსავლეთის პოლიტიკაში ისეთი მნიშვნელოვანი არ არის, როგორც თურქეთია. თუმცა შესაძლოა თურქეთთან ურთიერთობების გართულებამ და დამაბულობამ საქართველო ამერიკის შეერთებული შტატებისთვის უფრო საიმედო პარტნიორი გახადოს.

მართალია, საქართველოს არ აქვს საზღვარი სირიასთან, ერაყთან და ირანთან, როგორც თურქეთს, მაგრამ საქართველო ამერიკისთვის რუსეთის წინააღმდეგ მნიშვნელოვანი ფაქტორია. ამ ნაწილში თურქეთი საქართველოსგან განსხვავდება, რადგან თურქეთი რუსეთთან გარკვეულწილად თანამშრომლობს... ამერიკამ, შესაძლოა, განიხილოს საქართველო, როგორც უფრო სანდო პარტნიორი, რადგან ვიცით, რომ საქართველო რუსეთისკენ უახლოეს მომავალში არ „შეტრიალდება“.

ისმება კითხვა - სარგებლობს თუ არა რუსეთი თურქეთსა და ამერიკას შორის დაძაბული ურთიერთობით? ცხადია, სარგებლობს. ვ. პუტინი დიპლომატიას, როგორც წესი, ნულოვანი ჯამის თამაშის ჭრილში ხედავს. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ თუ ამერიკამ წააგო, ეს რუსეთისთვის მოგება იქნება. „ცივი ომის“ პერიოდში თურქეთი ამერიკის განსაკუთრებული პარტნიორი იყო. დღეს ეს ასე აღარ არის და იმაზეც კი მიდის აქტიური დებატები, უნდა იყოს თუ არა თურქეთი ნატოს წევრი. ეს, რა თქმა უნდა, ვ. პუტინს ძალიან აწყობს.

დასავლეთთან მუდმივი დაპირისპირების ფონზე, თურქეთს და მის პრეზიდენტს რ. თ. ერდოღანს უჩნდება განცდა, რომ საგარეო პოლიტიკაში ის რუსეთის თანასწორია და, რომ მასაც იგივე წონა აქვს საერთაშორისო არენაზე.

ვ. პუტინს მსოფლიო პოლიტიკურ არენაზე გაცილებით მეტი ძალა აქვს, ვიდრე რ. თ. ერდოღანს და რუსეთი გაცილებით უფრო ძლიერი ქვეყანაა, ვიდრე თურქეთი.

ამასთან, ნატოს ორი წევრი ქვეყნის (თურქეთი და აშშ) დაპირისპირება არ შედის კიდევ ერთი სახელმწიფოს - საქართველოს - ინტერესებში. რა მდგომარეობას უქმნის ანკარასა და ვაშინგტონს შორის დაპირისპირება საქართველოს? როგორ უნდა გაართვას თავი ჩვენმა ქვეყანამ შექმნილ ვითარებას?

თანამედროვე ეტაპზე, თურქეთი საკუთარი მოთხოვნებით მეზობელი, შედარებით პატარა, ქვეყნების მიმართ უფრო აგრესიული გახდა. საქართველომ უნდა გააკეთოს ის, რასაც აქამდეც ძალიან დიდი წარმატებით აკეთებდა. ვაშინგტონთან ახლო ურთიერთობის გამოყენებით, თურქეთსა და რუსეთს უნდა აჩვენოს, რომ ამერიკასთან პარტნიორობის გამო, მათ ზოგიერთ მოთხოვნას ვერ დააკმაყოფილებს.

შესაძლოა, მომავალში პრობლემები შეექმნას როგორც ნატოს აქტიურობას შავ ზღვაზე, ისე საქართველოს ნატოში გაწევრიანების ისედაც გართულებულ და დროში გაწელილ პროცესს. შესაბამისად, ეს დაპირისპირება შეიძლება უარყოფითად აისახოს საქართველოს საგარეო უსაფრთხოებაზე.

რამდენად შესაძლებელია, საქართველომ, თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობის დაძაბულობის ფონზე, შავი ზღვის რეგიონში აშშ-ისთვის ბუფერული როლი შეასრულოს, რასაც წლების მანძილზე თურქეთი აკეთებდა და აკეთებს.

მიუხედავად თურქეთ - აშშ-ის დაძაბულობისა, ამერიკის მხრიდან, არ არის მოსალოდნელი რაიმე ზიანი მიადგეს მათ ორმხრივ ურთიერთობას. თურქეთსა და აშშ-ს შორის დაძაბულობის გაგრძელების შემთხვევაში, მოსალოდნელია აშშ-ის მხრიდან ახალი სახის ეკონომიკური და სამხედრო სანქციების შემოღება თურქეთის წინააღმდეგ.

თურქეთს, რომელსაც სურს იქცეს „უმაღლესი რანგის მსოფლიო ეკონომიკის“ ქვეყნად და გახდეს ლიბერალური დემოკრატიის სახელმწიფო, აუცილებლად მოუხდება აშშ-თან კავშირების გამყარება, რაც მისგან ნაწილობრივ მოითხოვს თავისი საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტების უფრო მკაფიო გამოკვეთასა და დაზუსტება - წარმართვას.

შეიძლება ითქვას, რომ შავი ზღვის რეგიონის საერთო უსაფრთხოების განზომილებიდან გამომდინარე, თურქეთი გარკვეულწილად აკონტროლებს შავ და ხმელთაშუა ზღვებს და ახალანსებს რუსეთს სამხრეთ კავკასიაში. როგორც ცნობილია, ბოსფორის გავლით ყოველდღიურად 1,2 მლნ. ბარელი ნავთობის ტრანსპორტირება ხდება. აშშ-ის და ირანის ბოლოდროინდელი ურთიერთობების გათვალისწინებით, თურქეთის მხარდაჭერას ირანთან ურთიერთობაში აშშ-ისთვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს.

თურქეთსაც გააჩნია საკუთარი ინტერესები აშშ-თან. მისთვის პრიორიტეტულია სტრატეგიული პარტნიორობა და ნატოს ფარგლებში არსებული პროექტები. ანკარისთვის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია აშშ-ის შუამავლის როლი ევროკავშირთან, რათა მოხდეს მისი ინტეგრაცია ამ ორგანიზაციაში.

ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოსთვის ამ ეტაპზე ნაკლებად მოსალოდნელია საშიშროება, რომ რუსეთი და თურქეთი, აშშ-ის ინტერესების ხარჯზე, გარიგდნენ. თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ ასეთი რამ მომავალში არ მოხდება. ასეთი ალბათობა შესაძლოა გაჩნდეს იმ შემთხვევაში, თუ თურქეთი არ იქნება ნატოს წევრი ქვეყანა და იგი ღიადა წავა აშშ-ისა და, ზოგადად, დასავლეთის ინტერესების წინააღმდეგ. ამ შემთხვევაში ბევრი რამ იქნება დამოკიდებული იმ ეტაპისთვის შექმნილ საერთაშორისო კონიუნქტურაზე და, უპირველეს ყოვლისა, აშშ-ის პოზიციაზე.

კრიზისის გაღრმავების შემთხვევაში, თურქეთის წინააღმდეგ, დიდი ალბათობით, ამოქმედდება გარკვეული სახის სანქციები, რაც კიდევ უფრო დიდ პრობლემებს შეუქმნის ისედაც მძიმე ეკონომიკურ მდგომარეობაში მყოფ თურქეთს.

ეს კი, თავის მხრივ, გართულებებს გამოიწვევს საქართველოს ეკონომიკაში, რადგან თურქეთი ჩვენი ნომერ პირველი სავაჭრო პარტნიორია და საქართველოს ათიათასობით მოქალაქე მუშაობს ამ ქვეყანაში.

საქართველო აცნობიერებს, რომ გეოპოლიტიკური რეალობები საკმაოდ მყარია და მათი ცვლილება მოკლე დროში არ მოხდება. საქართველოს მართებს სტრატეგიული მოთმინება, სანამ შესაძლებლობის ფანჯარა გაჩნდება, რაც ნიშნავს ერთდროულად გეოპოლიტიკური მოცემულობის ცვლილებას და პოლიტიკური ნების ჰარმონიას. თუ ნატოს წევრ ორ ქვეყანას შორის დიპლომატიური დაპირისპირება ბრძოლის ველზე გადაინაცვლებს, ეს არა მხოლოდ ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებზე, არამედ საქართველოზეც იქონიებს უარყოფით გავლენას. რაც, ამერიკასთან დაშორების შემთხვევაში, თურქეთის რუსეთთან დაახლოების ბუნებრივი შედეგი იქნება.

დასკვნითი დებულებები

XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის 10-იან წლებში თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობებში აღმავლობას დაღმავლობა ენაცვლებოდა. აშშ-თან ურთიერთობა არ ვითარდებოდა თურქეთის მოლოდინის შესაბამისად. ამის მიზეზი იყო სომხეთის, სირიის, ისრაელის, ირანის, ქურთების საკითხები, რომლებიც ყველაზე მნიშვნელოვანი და მგრძობიარე ანკარისათვის.

XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან თურქეთისა და აშშ-ის ურთიერთობაში მნიშვნელოვანი ახალი ნიშნები გამოიკვეთა. როგორც თურქეთში, ასევე აშშ-ში მიმდინარე პროცესებმა, აგრეთვე საერთაშორისო ურთიერთობათა სისტემაში მომხდარმა ცვლილებებმა, ამ ორი ქვეყნის ურთიერთობას უაღრესად საინტერესო ფორმა მისცა. მართალია, ის წინა პერიოდებში არსებული ურთიერთობების ელემენტებს ეყრდნობოდა, მაგრამ თანამშრომლობის ახალი ფორმა მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა წინანდელისაგან.

აღსანიშნავია, რომ თურქეთი ხშირად უფრო აქტიურ და ეფექტიან პოლიტიკას ატარებდა და ზოგ საკითხთან დაკავშირებით გარკვეული უპირატესობის მოპოვებას ცდილობდა, მაგრამ, როგორც წესი, იგი ვერ იღებდა იმ მხარდაჭერას, რომელსაც ელოდა აშშ-ისგან და, შესაბამისად, მიზნის მიღწევასაც ვერ ახერხებდა.

XX საუკუნის 90-იან წლებში, „ცივი ომის“ დამთავრებამ და პოლიტიკური რუკიდან თურქეთის უმთავრესი საფრთხის - საბჭოთა კავშირის „წასვლამ“, ანკარას მისცა რეგიონში დამოუკიდებლად მოქმედების შესაძლებლობა, რომელმაც აქტიური სახე მიიღო XXI საუკუნის დასაწყისში.

თურქეთსა და შეერთებულ შტატებს შორის არსებული თანამშრომლობის სახეცვლილება ცალკეული პიროვნებების სახელთანაც შეიძლება იყოს დაკავშირებული.

შეიძლება თამამად ითქვას, რომ რეჯეფ თაიფ ერდოღანის პირველი გაფრთხილება შეერთებული შტატებისადმი იყო 2003 წელს მომხდარი მცირე ინციდენტი, რომლის არსი შემდეგში მდგომარეობდა: 2003 წელს, როდესაც ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა ერაყში შეჭრის გადაწყვეტილება მიიღო, თურქეთმა და, კერძოდ, პრემიერ-მინისტრმა ერდოღანმა, აშშ-ს არ მისცა ინჯირლიკის საჰაერო ბაზის პლაცდარმად გამოყენების უფლება. ეს ნაბიჯი მაშინ საკმაოდ ხისტ პასუხად აღიქმებოდა სტრატეგიული პარტნიორის მიერ, თუმცა დღეს, 18 წლის შემდეგ, როდესაც პრეზიდენტ ერდოღანის ქმედებებს ყოველდღიურად ვადევნებთ თვალს, ამგვარი ქმედების მიზეზი საკმაოდ ცხადი ხდება. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ თურქეთის რესპუბლიკასა და აშშ-ს შორის ურთიერთობების ცვლილების ყინული სწორედ ამ დროიდან დაიძრა. ინჯირლიკის საჰაერო ბაზა ამის შემდეგაც არაერთხელ გამხდარა უთანხმოების მიზეზი. 2014 წელს რ. თ. ერდოღანმა უკვე ტერორისტული ორგანიზაცია ISIL (ISIS)-ის წინააღმდეგ იერიშების განხორციელებაზე უთხრა უარი შეერთებულ შტატებს.

აუცილებლად უნდა ვახსენოთ ფაქტორიც, რომელმაც, ვფიქრობთ, ყველაზე მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია თურქეთისა და შეერთებული შტატების ურთიერთობებზე.

საუბარია 2016 წლის სამხედრო გადატრიალების მცდელობაზე თურქეთში, რამელმაც რეჟიმს თაიფ ერდოღანის მოქმედებებს ფართო ასპარეზი გაუხსნა. შეიძლება ითქვას, რომ სამხედრო გადატრიალების მცდელობის საკმაოდ ხისტად ჩახშობის შემდეგ რ. თ. ერდოღანი შეტევაზეც გადავიდა. კერძოდ, მისი მთავრობის ოფიციალურმა პირებმა ღიად დაადანაშაულეს ამერიკის შეერთებული შტატები ამბოხის სავარაუდო მეთაურის, ფეთჰულაჰ გიულენის, მფარველობაში. თურქული მხარე შეერთებულ შტატებს გიულენის დაკავებასა და მისთვის გადაცემას სთხოვდა, რაზეც უარი მიიღო. ამის გამო კი თურქეთი პროპაგანდისტული მეთოდებით ცდილობდა სამხედრო გადატრიალების მცდელობაში ამერიკული ნიშნების არსებობის დადასტურებას.

იმ უნდობლობას, რომელიც დღითიდღე იზრდებოდა თურქეთსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის, მკვლევრების ნაწილი ბარაკ ობამას საგარეო პოლიტიკის თავისებურებებით ხსნიდა. ობამას ბილატერალური ხედვა დიდი პოპულარობით არ სარგებლობდა თურქეთის რესპუბლიკაშიც, რადგან მისი დემოკრატიული და ლიბერალური ღირებულებების გათვალისწინებით, იგი მხარს უჭერდა ქურთების თვითდამკვიდრების პროცესს. აქედან გამომდინარე, დროთა განმავლობაში სულ უფრო მეტად მწიფდებოდა იდეა, რომ შექმნილი ვითარება ბარაკ ობამას პასიური პოლიტიკის შედეგი იყო. სწორედ ამ ფაქტორების გათვალისწინებით, ორივე მხარეს მხსნელად იმ პერიოდში დონალდ ტრამპი ესახებოდა. პირველ რიგში კი ეს ყველაფერი ტრამპის შეხედულებებით იყო განპირობებული. იგი გახლდათ რესპუბლიკელი კანდიდატი, კონსერვატორული შეხედულებების მქონე პიროვნება, რომელიც თავიდანვე საკმაოდ მკაფიო და ხისტ განცხადებებს აკეთებდა. შესაბამისად, ამერიკულ პოლიტიკურ ელიტაშიც გაჩნდა იმის იმედი, რომ დონალდ ტრამპი თურქეთის საკითხს და, კერძოდ, რ. თ. ერდოღანთან ურთიერთობას მკაცრად მიუდგებოდა. მკვლევრები აქტიურად წერდნენ, რომ დონალდ ტრამპს უნდა დაეწყო კონკრეტული ნაბიჯების გადადგმა, გაეკეთებინა ის, რაც ობამამ ვერ შეძლო და უნდა ემოქმედა ძალთა ბალანსის აღდგენის პრინციპით.

თუმცა, როგორც აღმოჩნდა, დონალდ ტრამპი ავტორიტარი ლიდერებისადმი საკმაოდ ლოიალური გამოდგა და პოლიტიკური მკვლევრების იმედები მისმა ხელისუფლებაში მოსვლამ არ გაამართლა, ამით ისარგებლა რეჟიმს თაიფ ერდოღანმა და გადაწყვიტა რუსეთისაგან შეემინა საზენიტო-სარაკეტო სისტემები S-400. აღნიშნული ქმედება ეწინააღმდეგება არა მხოლოდ ნატო-ს წევრობის სტანდარტებს, არამედ იგი პოლიტიკურ-დიპლომატიურადაც მიუღებელი აღმოჩნდა. თურქეთი გახლავთ სახელმწიფო, რომელიც „ნატოს“, უმსხვილესი სამხედრო ბლოკის წევრობის პარალელურად, ყიდულობს თავდაცვით იარაღს რუსეთისაგან. რასაკვირველია, ამ ყველაფერმა უკმაყოფილება გამოიწვია შეერთებული შტატების პოლიტიკურ ელიტაშიც და წარმომადგენელთა პალატამ არაერთხელ სცადა თურქეთისათვის სანქციების დაწესების პროცესის დაწყება, თუმცა მისი ყველა მცდელობა პრეზიდენტმა დონალდ ტრამპმა უგულვებელყო.

არსებობს კიდევ უამრავი ქმედება, რომლებმაც თურქეთსა და აშშ-ს შორის ურთიერთობებს ჩრდილი მიაყენა. ამ მიზეზებში ერთიანდება როგორც პოლიტიკური

საკითხები, ისე ეკონომიკური ნაბიჯები და ადამიანის უფლებათა დაცვის თემა, თუმცა, ვფიქრობთ, მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანი თურქეთის მზარდი როლია ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში. პრეზიდენტ ტრამპის ბოლო წლების მთავარი სამოქმედო გეგმა ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებიდან ამერიკული ჯარების გაყვანა და მათთვის დამოუკიდებლად განვითარების საშუალების მიცემა იყო. შესაბამისად, მივიღეთ მოცემულობა, რომლის დროსაც გაჩნდა იმის რეალური შანსი, რომ რეგიონში ათი ათასობით ამერიკელი სამხედროსგან შემდგარი კონტიგენტი მნიშვნელოვნად შემცირებულიყო. რეჟეფ თაიფ ერდოღანმა კი გადაწყვიტა თავადვე დაეწყო ფიქრი ამ ქმედების შედეგად გაჩენილი უფსკრულის ამოვსებაზე. სწორედ ამიტომაც ვღებულობთ მდგომარეობას, როდესაც თურქეთი განსაკუთრებით აქტიურდება ახლო აღმოსავლეთში. იგი პარალელურად ებმება რამდენიმე კონფლიქტში სირიასა და ლიბიაში. მეტიც, სირიაში იგი აღწევს შეთანხმებას რუსეთთან, რის მიხედვით ორი სახელმწიფო ერთობლივ პატრულირებას ახორციელებს იდლიბის პროვინციაში. ამ უკანასკნელმა ფაქტმა კი კიდევ უფრო დაძაბა ვითარება ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და თურქეთს შორის.

თუმცა შეერთებული შტატები თურქეთის ამგვარ ქმედებებს უყურადღებოდ არ ტოვებდა და, ტრამპის ლოიალური დამოკიდებულების მიუხედავად, საპასუხო ზომებს იღებდა.

შეიძლება ითქვას, რომ რეჟეფ თაიფ ერდოღანის საკმაოდ ხისტმა ნაბიჯებმა შეერთებული შტატების პოლიტიკურ ელიტაში განგაშის ნიშანი გაგზავნა. შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, გაჩნდა იმის აუცილებლობა, რომ ამერიკაში ალტერნატიულ რეალობაზე დაეწყო ფიქრი. რასაკვირველია, თურქეთს მტრად შეერთებულ შტატებში არავინ აღიქვამს, თუმცა ცხადია, რომ მისდამი ნდობის მაჩვენებელი საგრძნობლად შემცირდა. დასავლურ მედიაში სულ უფრო გახშირდა მოწოდებები თურქეთის დასავლური ალიანსიდან გარიცხვის შესახებ, რაც კვლავ უკავშირდებოდა მის თანამშრომლობას რუსეთის ფედერაციასთან თავდაცვის სფეროში. თუმცა ყველამ კარგად ვიცით, რომ ამგვარი მოწოდებები უფრო პოლიტიკურ ხასიათს ატარებდა და რეალურად საჭირო იყო გაცილებით მკაცრი, ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა.

როგორც უკვე აღინიშნა, დონალდ ტრამპის დამოკიდებულება თურქეთისა და, კერძოდ, ერდოღანის მიმართ შედარებით ლოიალური გახლდათ. ამიტომ იგი საკუთარი საპრეზიდენტო ვადის ბოლომდე იკავებდა თავს თურქეთისათვის სანქციების დაწესებაზე რუსეთთან თანამშრომლობის გამო. თუმცა, მკვლევართა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ახალი ადმინისტრაციის პირობებში ამგვარი ლოიალური დამოკიდებულება უფრო მკაცრი ნაბიჯებით შეიცვლება და პრეზიდენტი ჯო ბაიდენი აღარ დაბლოკავს სანქციების შემოღების პროცედურებს. თავის მხრივ, ამ საკითხთან დაკავშირებით, რეჟეფ თაიფ ერდოღანსაც საკუთარი მოსაზრება აქვს. იგი ამბობს, რომ თავდაცვითი დანადგარების შეძენის გადაწყვეტილებას უცვლელს დატოვებს, იმის მიუხედავად, თუ რა საპასუხო ზომები შეიძლება მოჰყვეს ამას. თუმცა, საპასუხო ზომებმაც არ დააყოვნა და 2019 წელს შეერთებულმა შტატებმა ოფიციალურად შეწყვიტა გამანადგურებლების, F-35-ების, პროგრამა თურქეთთან, რომლის მიხედვით თურქეთს შეერთებული შტატებისაგან 100

ერთეული გამანადგურებელი უნდა შეეძინა. ეს ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობისათვის სერიოზული დარტყმა აღმოჩნდა, ვინაიდან აღნიშნული თვითმფრინავები დიდი სამხედრო პოტენციალით გამოირჩევა.

აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ ბოლო წლების განმავლობაში მომხდარი მოვლენებიც. საუბარია არაბულ სახელმწიფოებსა და ისრაელს შორის ურთიერთობების ნორმალიზაციაზე, რომელიც თავისუფლად შეიძლება საკუთარ მიღწევად მიეწეროს დონალდ ტრამპის ადმინისტრაციას. ამ მოვლენებს ორი მხარე აქვს. ერთი მხარე მისი შინაარსია. არაბულმა სახელმწიფოებმა, რომლებსაც ათწლეულებია ისრაელთან დამაბული ურთიერთობა აქვთ, დაიწყეს სამომავლო პერსპექტივებზე ფიქრი. თუმცა, გვესახება, რომ საკითხის მეორე მხარე უფრო მნიშვნელოვანია, იმის მიღმა უსაფრთხოების ახლებული ხედვა იმალება. თურქეთის მხარდმა როლმა შეერთებულ შტატებს ახალი საფიქრალი გაუჩინა. რ. თ. ერდოღანმა საკუთარი ქმედებებით თურქეთის სანდოობის მაჩვენებელი პერსპექტივაში კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა. მან გადაწყვიტა საკუთარი პოლიტიკური თუ სამხედრო ძლიერების გამოძეურება, რასაც შეედლო მომავალში ახლო აღმოსავლეთში არსებული ძალთა ბალანსი დაერღვია. შეერთებულ შტატებში მიხვდნენ, რომ ახლო აღმოსავლეთში საუდის არაბეთსა და ირანთან ერთად, თავისუფლად შეიძლება გამოჩენილიყო ახალი ძალა თურქეთის სახით, რომელიც საკუთარი გავლენის გაზრდას მოისურვებდა. ამიტომაც ვფიქრობთ, რომ ებრაულ-არაბული ურთიერთობების დალაგების ერთ-ერთი მიზეზი სწორედ ახალი პოტენციური საფრთხის წინააღმდეგ ზომების მიღებაა. შეიძლება ითქვას, რომ ამ ხერხით დონალდ ტრამპმა ერთდროულად ორი კურდღელი დაიჭირა. მან დაიწყო ამ რეგიონში ვითარების ნორმალიზაციის პროცესი, რაც უკვე თავისთავად უდიდესი წინსვლა და მიღწევაა და პარალელურად საფუძველი ჩაუყარა ახალ კოალიციას, რომელიც სამომავლოდ შესაძლოა ძალთა ბალანსის ახალ გარანტად მოგვევლინოს.

თუ როგორ შეიძლება შეფასდეს თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობა ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით? რა თქმა უნდა, ეს ურთიერთობა ორივე მხარისათვის სასიცოცხლო ღირებულებისაა. მიუხედავად იმისა, რომ მათ შორის გარკვეულ საკითხებზე აზრთა სხვაობა და წინააღმდეგობა არსებობს, შეიძლება ითქვას, რომ თურქეთი დღესაც არის ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში აშშ-ის დასაყრდენი. თუმცა მეტად არასტაბილური, მისი მეზობელი სახელმწიფოების, ნებისთ თუ უნებლიეთ, მრავალგვარი სახის კონფლიქტში ჩართულობის გამო.

თურქულ-ამერიკული ურთიერთობების ამჟამინდელი მდგომარეობა რადიკალურად განსხვავდება „ცივი ომის“ ეპოქის დროინდელისგან. მაშინ, როდესაც საბჭოთა საფრთხის არსებობის გამო ორმა ქვეყანამ მალე შეძლო საერთო ენის გამონახვა, ვაშინგტონის „ქოლგის“ ქვეშ ყოფნა თურქეთის ხელისუფლებისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი იყო. თანამედროვე ეტაპზე კი თურქეთისათვის აშშ-თან ასეთი გამაერთიანებელი საფრთხე აღარ არსებობს და ქვეყნის სათავეშიც სხვა ტიპის პოლიტიკური ლიდერი დგას. თურქეთის დღევანდელი პოლიტიკური კურსი, წინა პერიოდისაგან განსხვავებით, უფრო მეტად ქვეყნის ინტერესებზეა ორიენტირებული.

თურქეთისა და აშშ-ის დღევანდელ ლიდერებს, საგარეო პოლიტიკის საკითხთან დაკავშირებით, ერთმანეთისგან მკვეთრად განსხვავებული პოზიციები და შეხედულებები აქვთ. ისინი განსხვავებულად აღიქვამენ თავიანთი ქვეყნების ადგილსა და როლს საერთაშორისო ურთიერთობებში.

წლების განმავლობაში ამერიკულ-თურქულ ურთიერთობებში რიგი პრობლემა დაგროვდა, მათი გადაჭრა დროში გაიწელა. კრიზისის წარმოშობის შემდეგ განვითარებულმა მოვლენებმა კი გვიჩვენა, რომ თურქულ - ამერიკულ ურთიერთობებში დაძაბულობა გრძელვადიანია და არ უნდა ველოდოთ მის სწრაფ აღმოფხვრას.

მკვეთრად დაძაბული ურთიერთობის ფონზე კი დღის წესრიგში არ დამდგარა არც თურქეთის ტერიტორიაზე მდებარე ნატოს სამხედრო ბაზების ფუნქციონირების და არც ნატოდან თურქეთის გასვლის საკითხები, რაც დადებითი მოვლენაა და იძლევა იმედს, რომ კიდევ არსებობს მომავალში სიტუაციის შემობრუნების საკმაო შანსები, მაგრამ დაზღვევის მიზნით, აშშ აქტიურად მუშაობს სათადარიგო გეგმაზე იმ შემთხვევისათვის, თუ თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობა ჩიხში შევა, სწორედ მაშინ ამოქმედდება ამერიკის „გეგმა ნომერი 2“, რომლის შესაბამისად რუმინეთში, იორდანიაში და აღმოსავლეთ ხმელთაშუაზღვისპირეთში განლაგდება აშშ-ის სამხედრო ბაზები.

თურქეთი არაერთხელ დაემუქრა აშშ-ს, რომ ინჯირლიკის ბაზაზე წვდომას ჩამოართმევდა. სამწუხარო ისაა, რომ რასაც რ. თ. ერდოღანი აქამდე აშშ-თან მოლაპარაკების ტაქტიკად იყენებდა, ახლა ეროვნულ სენტიმენტად იქცა. თურქეთს კი მილიონზე მეტი ჯარისკაცი ჰყავს და ნატოში სამხედროთა რიცხოვნებით აშშ-ის შემდეგ მეორე ადგილი უკავია.

თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობათა ისტორიაში, ასეთი დაძაბული ვითარება ჯერ არ ყოფილა. რ. თ. ერდოღანის მმართველობის საწყის ეტაპზე, ვაშინგტონში ბევრს არ სჯეროდა, რომ ის თურქეთს დააშორებდა აშშ-ს, მაგრამ დღეს ამ საკითხთან დაკავშირებით გაჩნდა ეჭვი. ისმის მოსაზრებაც, რომ აშშ-ისთვის თურქეთი იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ ერდოღანს მოთხოვნები უნდა დაუკმაყოფილონ, თუმცა იზრდება იმ ადამიანთა რიცხვი, რომლებიც ფიქრობენ, რომ თუ ერდოღანი მიიღებს რაც სურს, მაშინ უბრალოდ ახალ მოთხოვნებს წამოაყენებს.

თურქეთი ნაციონალური იდეოლოგიის ქვეყანაა და მის პრეზიდენტს რ. თ. ერდოღანს, არ უჭირს ამ მიმართულებით ერის გაერთიანება, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ქვეყანაში მთელს მედიაგარემოს აკონტროლებს. მას სურს აჩვენოს აშშ-ს, რომ მისი განსხვავებული პოზიციები და დამოკიდებულება საგარეო საკითხებზე თურქი ერის მიერაა ნაკარნახევი, რითაც თურქეთის მოსახლეობაში ზრდის თავისუფალი, დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკის სულსკვეთებას.

ანკარის ვაშინგტონთან დისტანცირების პარალელურად იზრდება თურქეთის რუსეთზე დამოკიდებულების ხარისხი.

კითხვაზე, თუ რამდენად სარგებლობს რუსეთი თურქეთსა და ამერიკას შორის დამაბული ურთიერთობით? პასუხი ცხადია - რუსეთი ამით სარგებლობს. პუტინი დიპლომატიას, როგორც წესი, ნულოვანი ჯამის თამაშის ჭრილში ხედავს. 15 წლის წინ თურქეთი ამერიკის განსაკუთრებული პარტნიორი იყო. დღეს ეს ასე აღარ არის და იმაზეც კი მიდის აქტიური დებატები, უნდა იყოს თუ არა თურქეთი ნატოს წევრი, რაც პუტინს, რა თქმა უნდა, ძალიან აწყობს.

დასავლეთთან მუდმივი დაპირისპირების ფონზე, თურქეთს უჩნდება განცდა, რომ საგარეო პოლიტიკაში ის პუტინის თანასწორია, რომ მასაც იგივე წონა აქვს საერთაშორისო არენაზე, როგორც პუტინს, მაგრამ პუტინს მსოფლიო პოლიტიკურ არენაზე გაცილებით მეტი წონა და ძალა აქვს, ვიდრე ერდოღანს და რუსეთი გაცილებით ძლიერი ქვეყანაა, ვიდრე - თურქეთი.

ამასთან, ნატოს ორი წევრი ქვეყნის (თურქეთი და აშშ) დაპირისპირება არ შედის საქართველოს ინტერესებში. თურქეთი და აშშ საქართველოს პარტნიორი ქვეყნებია. შეერთებული შტატები საქართველოს სტრატეგიული, ხოლო თურქეთი კი ერთ-ერთი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორია. ჩნდება კითხვები, თუ რა მდგომარეობას უქმნის ანკარასა და ვაშინგტონს შორის დაპირისპირება საქართველოს? და როგორ უნდა გაართვას თავი ჩვენმა ქვეყანამ შექმნილ ვითარებას? პასუხი შემდეგია - საქართველო ორ ცეცხლს შუაა მოქცეული, თურქეთი მეზობელი, შედარებით პატარა, ქვეყნების მიმართ უფრო აგრესიული გახდა საკუთარი მოთხოვნებით. საქართველომ უნდა გააკეთოს ის, რასაც აქამდეც ძალიან დიდი წარმატებით აკეთებდა. ვაშინგტონთან ახლო ურთიერთობის გამოყენებით, თურქეთსა და რუსეთს უნდა აგრძნობინოს, რომ ამერიკასთან პარტნიორობის გამო, მათ ზოგიერთ მოთხოვნას ვერ დააკმაყოფილებს.

შესაძლოა მომავალში პრობლემები შეექმნას როგორც ნატოს აქტიურობას შავ ზღვაზე, ისე საქართველოს ნატოში გაწევრიანების ისედაც გართულებულ და დროში გაწეილ პროცესს. შესაბამისად, ეს დაპირისპირება შეიძლება უარყოფითად აისახოს საქართველოს საგარეო უსაფრთხოებაზე.

რამდენად შესაძლებელია, რომ საქართველომ თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობის დამაბულობის ფონზე, შავი ზღვის რეგიონში აშშ-ისთვის ბუფერული როლი შეასრულოს, რასაც წლების განმავლობაში თურქეთი აკეთებდა და აკეთებს.

რთულია განსაზღვრო ამ ეტაპზე, თუ რამდენადაა ამერიკის კონგრესი მზად იმისთვის, რომ საქართველოსთან სამხედრო კავშირები არსებულზე მეტად გააღრმავოს და რუსეთი გააღიზიანოს, თუმცა აშშ-დან მოსალოდნელია საქართველოს ეკონომიკური და დიპლომატიური ჩართულობის გაზრდა როგორც სამხედრო, ისე ეკონომიკის სფეროში. აქვე უნდა ვთქვათ, რომ სამხრეთ კავკასიის რეგიონში არცერთ ქვეყანას არ აქვს ისეთი რეპუტაცია და მხარდაჭერა აშშ-ის მხრიდან როგორც საქართველოს.

მიუხედავად თურქეთთან აშშ-ის დამაბულობისა, არ არის მოსალოდნელი, ამერიკის მხრიდან საქართველოსთან ურთიერთობას რაიმე ზიანი მიადგეს.

თურქეთსა და აშშ-ს შორის დამაბულობის გაგრძელების შემთხვევაში მოსალოდნელია აშშ-ის მხრიდან ახალი სახის ეკონომიკური და სამხედრო სანქციების შემოღება თურქეთის წინააღმდეგ.

თურქეთს, რომელსაც სურს იქცეს „უმაღლესი რანგის მსოფლიო ეკონომიკის“ ქვეყნად და გახდეს ლიბერალური დემოკრატიის სახელმწიფო, აუცილებლად მოუხდება აშშ-თან კავშირების გამყარება, რაც მისგან ნაწილობრივ მოითხოვს თავისი საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტების უფრო მკაფიო გამოკვეთასა და დაზუსტება - წარმართვას.

თურქეთი დიდწილად აკონტროლებს შავ და ხმელთაშუა ზღვებს და აბალანსებს რუსეთს კავკასიაში. ბოსფორის გავლით ყოველდღიურად 1.2 მლნ. ბარელი ნავთობის ტრანსპორტირება ხორციელდება. აშშ-ისა და ირანის ბოლოდროინდელი ურთიერთობების გათვალისწინებით მის მხარდაჭერას დიდი მნიშვნელობა აქვს.

თურქეთს გააჩნია საკუთარი ინტერესები აშშ-თან მიმართებით. მისთვის პრიორიტეტულია სტრატეგიული პარტნიორობისა და ნატოს ფარგლებში არსებული პროექტები. მხედველობაშია სამხედრო შენაერთების გაძლიერება, აშშ-ის სამხედრო ბაზების არსებობა საკუთარ ტერიტორიაზე, რაც უსაფრთხოების გარანტიებს ქმნის და ა.შ. კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია აშშ-ის, როგორც შუამავლის როლი ევროკავშირთან, რათა მოხდეს თურქეთის ინტეგრაცია ამ ორგანიზაციაში.

თურქეთის რესპუბლიკა ადვილად არ დათმობს საკუთარ სურვილს, აწარმოოს მაქსიმალურად დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკა. შესაბამისად, დიდი ალბათობით, ის გააგრძელებს ნელი სვლით სიარულს ამ მიმართულებით.

ყოველივე ამას, შეიძლება მოჰყვეს ამერიკის შეერთებული შტატების მხრიდან ეკონომიკური სანქციების კიდევ უფრო გაძლიერება.

XXI საუკუნის 10-იან წლებში, მოვლენათა განვითარების დინამიკა გვიჩვენებს, რომ ეს პრობლემები და სირთულეები თურქეთ-დასავლეთის ურთიერთობებში შემდგომაც, გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, გაგრძელდება.

ურთიერთობებში არსებული გაუგებრობების მიუხედავად, უახლოეს ხანში ნაკლებად მოსალოდნელია თურქეთის სრულად დისტანცირება ამერიკის შეერთებული შტატებისაგან.

ფაქტია, რომ თურქეთი ვერ გახდება რუსეთის სტრატეგიული მოკავშირე, რადგან ამ ორ ქვეყანას სრულიად განსხვავებული და ხშირ შემთხვევაში ერთმანეთის საპირისპირო გრძელვადიანი ინტერესები აქვს. რუსეთ-თურქეთის რეალური დაახლოება შესაძლებელი გახდება მხოლოდ იმის შემდეგ, თუ თურქეთი უარს იტყვის ნატოს წევრობაზე.

თურქეთისა და შეერთებული შტატების ურთიერთობები დიდი გამოწვევის წინაშე დგას. ცხადია, რომ არც ერთ მხარეს არ სურს არსებული ვითარების გამწვავება და ორივე დამაბულობის განმუხტვისაკენ ისწრაფვის. თუმცა, ისიც აშკარაა, რომ სასურველი შედეგის მისაღებად უფრო მეტი ძალისხმევაა საჭირო. რთული წარმოსადგენია, რომ მათ შორის არსებული სტრატეგიული პარტნიორობა დაირღვეს და მეგობრობა მტრობამ ჩაანაცვლოს.

თუმცა ფაქტია, რომ დამაბულობა არ ნელდება. ორივე მხარე ფიქრობს ალტერნატივებზე და საკუთარ დღის წესრიგს დამოუკიდებლად აყალიბებს. მხარეთა ეროვნული ინტერესები და საგარეო პოლიტიკის თავისებურებები ერთმანეთისაგან რიგ საკითხებში განსხვავდება, თუმცა საერთაშორისო უსაფრთხოებისაკენ სწრაფვა ყველა სახელმწიფოს მოწოდება უნდა იყოს. თავისთავად საინტერესოა მოვლენათა განვითარება აშშ-ის ახალი ადმინისტრაციის პირობებშიც. თურქეთსაც და შეერთებულ შტატებსაც საკუთარი მყარი პოზიცია უკავიათ საერთაშორისო სისტემაში, შესაბამისად, ეს ორი სახელმწიფო ერთმანეთისათვის მუდამ უდიდესი მნიშვნელობის მქონე იქნება, ხოლო ამ ურთიერთდამოკიდებულების თანამშრომლობაში გამოხატვა ყველასთვის უფრო ხელსაყრელი და მომგებიანი.

ბექა მაკარაძის მიერ გამოქვეყნებული სამეცნიერო ნაშრომები:

1. B. Makaradze, The Issues of Democratization in Relations between Turkey and the USA in the Post-War Period. *Historia I Polityka*. N36 (41). s. 153-162. <https://apcz.umk.pl/HiP/article/view/36140>. DOI.org/10.12775 /HiP. 2021.019. ISSN: 1899-5160. eISSN: 2391-7652. ERIH PLUS;
2. B. Makaradze, E. Makaradze, Relations between the Republic of Turkey and the United States at the Present Stage and Their Impact on Georgia. *Historia I Polityka*. N38 (45). s. 65-70. <https://apcz.umk.pl/HiP/article/view/36517>. Doi. org/10.12775/HiP.2021.034.ISSN: 1899-5160. eISSN: 2391-7652.ERIH PLUS. (თანაავტორი);
3. ბ. მაკარაძე, ე. მაკარაძე, თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობები თანამედროვე ეტაპზე და საქართველო. საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოლოგია. ტ. V. 2021. გვ. 314-322. <http://www.sciencejournals.ge/index.php/HAE/article/view/145>. ISSN 2449-285X. ERIH PLUS. (თანაავტორი);
4. ბ. მაკარაძე, თურქეთ-ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობების პოლიტიკური ანალიზი თანამედროვე ეტაპზე. საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი აღმოსავლეთმცოდნეობის მეცნე. ტ. IV. 2021. გვ.20-36. <https://openjournals.ge/index.php/hos/article/view/2837>. DOI:<https://doi.org/10.48614/hos.4.2021.20-36>. ISSN 2587-490X. Google Scholar;
5. ბ. მაკარაძე, თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობები „ცივი ომის“ პერიოდში. საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი აღმოსავლეთმცოდნეობის მეცნე. ტ. III. 2020. გვ. 60-77. <https://openjournals.ge/index.php/hos/article/view/3032>. ISSN 2587-490X. Google Scholar;
6. ბ. მაკარაძე, თურქეთ-საქართველოს ურთიერთობების თანამედროვე გამოწვევები. საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი აღმოსავლეთმცოდნეობის მეცნე. ტ. II. 2019. გვ. 94-102. <https://openjournals.ge/index.php/hos/article/view/2780>. ISSN 2587-490X. Google Scholar;
7. ბ. მაკარაძე, „თურქეთ-ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობები „ცივი ომის“ შემდგომ პერიოდში“ (2000-2017 წწ.). მონოგრაფია. გამომცემლობა „დანი“ 2018. რედაქტორი: ასოც. პროფესორი რევაზ დიასამიძე; რეცენზენტები: ასოც. პროფესორები მანუჩარ ლორია და ირაკლი გორგილაძე. <https://openjournals.ge/index.php/hos/article/view/2765>. ISBN 978-9941-9642-3-7.
8. B. Makaradze, E. Makaradze, The Relations between the Republic of Turkey and the United States of America at the Present Stage. *Journal of International Relations and Foreign Policy* June

2018, Vol. 6, No. 1, pp. 1-6 Copyright © The Author(s). All Rights Reserved. Published by American Research Institute for Policy Development <http://jirfp.com/vol-6-no-1-june-2018-abstract-1-jirfp>. DOI:10.15640 /jirfp.v6n1a1. ISSN: 2333-5866 (Print), 2333-5874 (Online) (თანაავტორი);

9. ბ. მაკარაძე, თურქეთ-აშშ ურთიერთობის ძირითადი საკითხები XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დასაწყისში. საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი აღმოსავლეთმცოდნეობის მეცნე. ტ. I. 2018. გვ. 56-72. <https://openjournals.ge/index.php/hos/article/view/2807>. ISSN 2587-490X. Google Scholar.